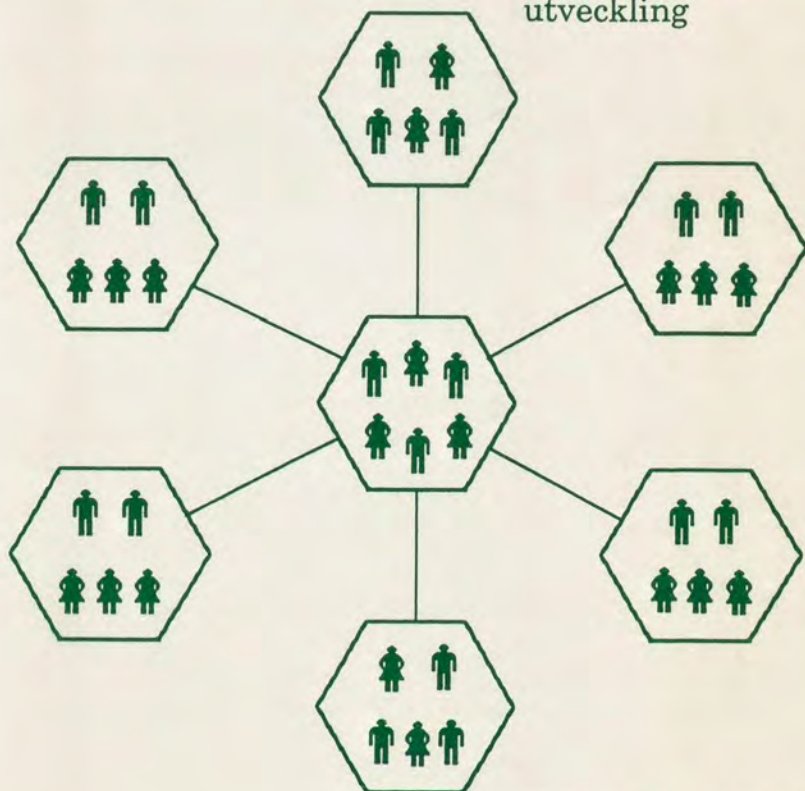

VISST GÅR DET AN!

DEL 3

Etablerad kooperation
och kooperativ
utveckling

SOU 1991:24

BETÄNKANDE AV
NYKOOP-FÖRETAGSUTREDNINGEN

Statens offentliga utredningar

1991:24

Civildepartementet

Visst går det an!

Del 3

Etablerad Kooperation och
kooperativ utveckling

Betänkande av nykoop-företagsutredningen
Stockholm 1991

SOU och Ds kan köpas från Allmänna Förlaget, som också på uppdrag av regeringskansliets förvaltningskontor ombesörjer remissutsändningar av dessa publikationer.

Adress: Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 Stockholm
Tel 08/739 96 30
Telefax: 08/739 95 48

Publikationerna kan också köpas i Informationsbokhandeln, Malmorgsgatan 5, Stockholm.

Till statsrådet och biträdande chefen för civil-
departementet

Genom beslut den 19 april 1990 bemyndigade regeringen chefen för civildepartementet, Bengt K.Å. Johansson, att låta tillkalla en särskild utredare för att analysera den kooperativa företagsformens utvecklingsmöjligheter på olika områden och studera hinder och problem som försvårar kooperativ verksamhet.

Med stöd av regeringens bemyndigande förordnade statsrådet Margot Wallström samma dag riksdagsledamoten Inga-Britt Johansson som särskild utredare.

Som experter åt utredningen förordnades fr.o.m. den 17 maj 1990 departementssekreteraren Kent Ivarsson, projektledaren Maud Olofsson, kommunalrådet Kerstin Wallin och stadssekreteraren Gunnar Westerling. Fr.o.m den 2 juli 1990 förordnades förste sekreteraren Dag Boman som expert åt utredningen och fr.o.m den 24 oktober förordnades departementssekreterarna Erling Kristiansson och Agneta Spetz likaledes som experter.

Sekreterare åt utredningen har fr.o.m. den 7 maj 1990 varit departementssekreteraren Bengt Borgström.

Utredningen har antagit namnet nykoop-företagsutredningen.

Kooperativa Institutet (KOOPi) har fått utredningens uppdrag att genomföra två olika studier. Den ena studien avser boendeyrådesanknuten kooperativ utveckling och den andra studien samverkan mellan etablerad och ny kooperativ.

Utredningen framlägger sitt betänkande VISST GÅR DET AN! i tre delar varav den första delen, med undertiteln Tankar och förslag om kooperativa lösningar, innehåller utredningens egna överväganden och förslag. Den andra delen av betänkandet, med undertiteln Boendeyrådesanknuten kooperativ utveckling, innehåller den ena av Kooperativa Institutets ovan nämnda studier. Betänkandet, del 3 innehåller den andra studien med undertiteln Etablerad kooperativ och kooperativ utveckling.

Nykoop-företagsutredningen får härmed överlämna betänkandet VISST GÅR DET AN! SOU 1991:24. Del 3. Etablerad kooperativ och kooperativ utveckling.

Stockholm den 13 mars 1991

Inga-Britt Johansson/ Bengt Borgström

ETABLERAD KOOPERATION OCH KOOPERATIV UTVECKLING

1. **Inledning**
2. **De kooperativa organisationerna**
 - 2.1 Kooperativa förbundet (KF) och Konsumentföreningarna
 - 2.2 Bil- och oljekooperationen - OK
 - 2.3 Försäkringskooperationen - Folksam
 - 2.4 Bostadskooperationen - HSB
 - 2.5 Bostadskooperationen - Riksbyggen
 - 2.6 Begravningskooperationen - Fonus
 - 2.7 Lantbrukskooperationen - LRF
 - 2.8 Föreningsbanken
3. **Den etablerade kooperationens centrala insatser**
 - 3.1. Ett antal strategiska områden
 - 3.1.1 Kooperativ utveckling med anknytning till boendet
 - 3.1.2 Föräldrakooperativ och serviceföreningen Vårat Dagis
 - 3.1.3 Skolkooperativ
 - 3.2. Resurser för stöd till ny kooperativ utveckling
 - 3.2.1 Kooperativa institutet (Koopi)
 - 3.2.2 KoopService
 - 3.2.3 Kooperationens förhandlingsorganisation (KFO)
4. **Lokala kooperativa utvecklingscentra (LKU)**

- 4.1 Representation i styrelserna
- 4.2 Den ekonomiska situationen
- 4.3 Attityder till samverkan
- 4.4 Några slutsatser inför framtiden

5. Etablerad kooperations betydelse för utvecklingen av ny Kooperation - några reflektioner och slutsatser

6. Kooperativa utvecklingsmöjligheter - några intervjuer

- 6.1 Lars Hillbom, vice VD i KF
- 6.2 Jan de Woul, sektorschef i LRF
- 6.3 Elisabeth Mattsson, rådgivare på LKU i Göteborg
- 6.4 Lars Burman, distriktschef i Folksam Västerbotten
- 6.5 Per-Olof Jönsson, VD för Kooperativa institutet

Bilagor:

- 1. Redovisning av svar på enkät angående LKU-intäkter
- 2. Redovisning av svar på enkät angående attityder till samverkan mellan etablerad Kooperation och ny Kooperation
- 3. Adresser, centrala resurser
- 4. Adresser, lokala kooperativa utvecklingscentra (LKU)

KOOPERATIVA INSTITUTET
Stockholm 91-01-08

1. INLEDNING

Denna rapport har utarbetats av Kooperativa institutet, Koopi, på uppdrag av Nykoopföretags-utredningen vid Civildepartementet. I rapporten belyses och kommenteras samverkan mellan etablerad Kooperation och ny Kooperation.

I kapitel två och tre redovisas olika insatser inom den etablerade Kooperationen i syfte att främja ny kooperativ utveckling. Detta sker dels i form av redogörelser för varje kooperativ organisation (kapitel två) samt redovisning av vissa gemensamma/organisationsövergripande insatser (kapitel tre).

I samband med arbetet med rapporten har två enkätundersökningar gjorts, den ena kring intäkter för de lokala kooperativa utvecklingsgrupperna (LKU) och den andra kring attityder till samverkan mellan etablerad och ny Kooperation. Resultaten av dessa enkäter kommenteras i kapitel fyra. Sammanställningar över enkätsvaren redovisas som bilagor.

I kapitel fem redovisas ett antal reflektioner och slutsatser kring etablerad Kooperations betydelse för utvecklingen av ny Kooperation.

Avslutningsvis återfinns intervjuer med fem personer med stor erfarenhet av arbete med etablerad Kooperation och ny kooperativ utveckling.

Varje författare, då denna är angiven, svarar själv för inne-hållet i sitt avsnitt. I övrigt svarar Koopi samlat för inne-hållet i rapporten.

Denna rapport åtföljs av ytterligare en rapport som särskilt behandlar boendekområdesanknuten kooperativ utveckling.

2. DE KOOPERATIVA ORGANISATIONERNA

I detta kapitel redovisas de kooperativa centralorganisationernas egen utveckling under senare år, samt deras relation gentemot ny kooperativ utveckling. I vissa fall redovisas även exempel på lokala insatser inom organisationerna.

Kapitlet inleds med de sex konsumentkooperativa organisationerna, KF (samt konsumentföreningarna), OK, Folk-sam, HSB, Riksbyggen samt Fonus. Dessa tillhör samtliga Kooperativa institutets medlemskrets.

Senare återfinns även de lantbrukskooperativa organisationerna. Av dessa är LRF associerad medlem till Kooperativa institutet sedan januari 1990.

Gun Eriksson Pernold/Koopi

Johanna Hållén/Koopi

2.1 KOOPERATIVA FÖRBUNDET (KF) OCH KONSUMENTFÖRENING- ARNA

Inledning

Kooperativa förbundet är en federativ organisation som sedan starten 1899 ägs av landets konsumentföreningar. Sedan 1986 ingår även OK-föreningarna i ägarkretsen.

Konsumentföreningarna äger och driver tillsammans 1 700 butiker och varuhus över hela landet och har sammanlagt 2,1 miljoner medlemmar.

OK-föreningarna har sammanlagt ca 1,3 miljoner medlemmar och driver ca 600 försäljningsställen för bensin och biltillbehör.

Huvuduppgiften för konsumentkooperationen är detaljhandeln med dagligvaror. I verksamhetsidén ställer medlemmarna kravet att konsumentkooperationen ska främja sina medlemmars hushållning "främst genom att på effektivaste sätt erbjuda varor och tjänster som svarar mot medlemmarnas behov och önskemål".

KFs huvuduppgift är att med effektiv och konkurrenskraftig inköpsverksamhet eller egen produktion förse föreningarna med prisvärda varor och tjänster av hög kvalitet.

Organisation

För att kunna driva sin verksamhet så effektivt som möjligt har KF ekonomisk förening skapat åtta underkoncerner:

KF Handel AB, som är kärnan i KFs organisation och dess service till konsumentföreningarna. Verksamheten koncentreras på inköp, lagring och distribution. Idag pågår ett omfattande utvecklings-arbete med bl a det elektroniska medlemskortet (aktivkonceptet), grund- och tilläggsassortiment för butikerna samt omstrukturering av butiks nätet.

KF Fackhandel AB startade i januari 1991 och har samlat fack-handelsverksamheten; Josefssons Postorder, Guld-fynd, Hagenfeldts, KappAhl, Stor & Liten och Wedins skor i en egen koncern.

KVI - Konsumentvaruindustrier AB - med företagen Cirkel, Foodia, Goman och Juvel- ska stärka den konsument-kooperativa profilen och motverka beroendet av utomstående leverantörer.

KFI - KF Industri AB - domineras av OK Petroleum, som står för nära 90 % av 1989 års resultat. Inom KFI återfinns också stora företag som Gislaved AB (gummiprodukter), Gustavsberg VVS AB, Karlshamns AB (vegetabiliska oljor mm) och Lumalampan AB.

KF Tjänste AB samlar KFs tjänsteproducerande företag, däribland KF Data.

Reso AB ägs till 93 % av KF. Övriga ägare är LO, TCO och Folksam.

KF Media är samlingsnamnet för KFs mediaföretag, Inserator, Rabén & Sjögren, Svea Reklam och Tidningen Vi.

KF Fastigheter AB är en ny underkoncern fr o m 1 januari 1991, med ansvar för samtliga KF-ägda fastigheter.

Strategi för 90-talet

I maj 1989 antog förbundsstyrelsen en gemensam strategi för KF och föreningarna. Bakgrunden till beslutet var den otillfreds-ställande utvecklingen i KF och föreningarna vad gäller marknadsandelar, effektivitet och resultat.

Med en ökande ekonomisk integration i Europa och en väsentligt hårdare konkurrens under 90-talet krävs snabba insatser för att skapa en effektiv och långsiktigt bärkraftig verksamhet.

Strategin bygger på tre grundläggande förutsättningar:

- o Detaljhandeln ska styras utifrån butiksledets, dvs medlemmarnas behov.
- o Varje verksamhet ska vara långsiktigt lönsam med klart formulerade resultatkrav.
- o Ytterligare decentralisering prioriteras.

I strategin slås fast att konsumentkooperationens huvuduppgift är detaljhandel med dagligvaror.

Medlemskapets attraktivitet är en av huvudfrågorna. Medlemmarna i Konsum ska ges en positiv särbehandling och deras behov och önskemål ska uppmärksammas på ett annat sätt än tidigare. Det elektroniska medlemskortet,

som redan introducerats i många konsumentföreningar, kommer att vara ett viktigt verktyg i medlemssatsningen.

En ökad betoning av miljöfrågorna har tillkommit efter krav från en växande medlemsopinion. Målet med konsumentkooperationens miljöarbete är att de som handlar i konsumentkooperativa butiker ska kunna lita på att de erbjudes bästa möjliga sortiment ur miljösynpunkt.

KF och nykooperation

KFs intresse och öppenhet vad gäller att stödja nykooperativ kan exemplifieras med att man aktivt bidragit till att etablera kooperativ inom främst två områden: skolkooperativ och föräldrakooperativa daghem.

Skolkooperativ

I mitten av 70-talet startade ett antal skolkooperativ, mestadels som skolfik. Det var på Elevförbundets initiativ och utifrån flera påtagliga behov:

- o att eleverna själva skulle ta initiativ till och skapa ett fik med billiga och kvalitativt bra varor
- o att integrera den praktiska delen av arbetet i det dagliga skolarbetet.

Idag finns ca 70 skolkooperativ på grund-, gymnasie- och folkhög-skolor. De har en stor variation både vad gäller verksamhet, medlemsantal och omsättning. Kafetrior och kiosker är fort-farande den vanligaste formen men det finns på många ställen också exempelvis materialförsäljning, odlingar och uthyrnings-verksamhet i skolkooperativ regi.

KF gav från början det nödvändiga stödet i form av utbildning, läromedel och rådgivning. Från 1984 överfördes arbetet med skol-kooperativ till Kooperativa institutet (Koopi) som därmed inledde ett konkret samarbete med flera konsumentföreningar i landet.

Det mesta av konsumentkooperationens stöd till skolkoooperativen går idag genom Koopi. Liksom tidigare inriktas det främst på utbildning, materialproduktion och rådgivning. Vidare förmedlar Koopi kontakt mellan skolkooperativen och mellan intresserade skolor och ortens konsumentförening.

Åtskilliga konsumentföreningar runt om i landet hjälper aktivt skolkoooperativen i deras vardagsarbete.

Föräldrakooperativa daghem

I mitten av 80-talet kunde den kommunala barnomsorgen inte tillgodose efterfrågan på daghem. Det fanns därmed ett allt större behov av alternativa och kompletterande lösningar. Genom Pysslingdebatten blev privatiseringsalternativet en politiskt het potatis. Dock startades föräldrakooperativ på många håll. Man tog helt enkelt, enligt den kooperativa traditionen, saken "i egna händer" och samarbetade för att lösa ett angeläget behov.

På KFs utredningsavdelning togs initiativ till en diskussion om att skapa en stödorganisation för de många nya föräldra-kooperativen. Utgångspunkten var att många föräldrakooperativ var svaga och utsatta samt utan lokalt och kommunalt stöd.

KF var medvetna om att det fanns en stor tveksamhet till koope-rativa daghem bland många politiker, inte minst inom arbetar-rörelsen. Detta bidrog till att ett stöd från den etablerade kooperationen ansågs synnerligen

viktigt. Således gav KFs ledning 1986 klartecken för ett utvecklingsprojekt under namnet "Vårat Dagis - en möjlighet för alla?"

KF och Folksam ställde sig bakom projektet och i december 1986 bildades Serviceföreningen Vårat Dagis av KF, Folksam, HSBs Riksförbund och Riksbyggen. Serviceföreningen organiserades som en ekonomisk förening. Vid stämman i april 1987 hade 15 föräldra-kooperativ anslutit sig som medlemmar i serviceföreningen och 1990 hade Vårat Dagis drygt 150 medlemmar.

Nykooperation och konsumentföreningar

För att ytterligare belysa konsumentkooperationens samarbete med olika former av nykooperativ har vi valt att studera fyra olika konsumentföreningar i skilda delar av landet. Dessa är:

1. Konsumentföreningen Solidar i Skåne
2. Konsum Gävleborg
3. Konsum Jämtland
4. Konsumentföreningen Västerbotten

Konsumentföreningen Solidar

FAKTA för 1989: Omsättning: 2 684 miljoner kronor

Antal medlemmar: 176 352

Antal anställda: 2 295 årsanställda

Antal enheter: 86

Marknadsandel: 22,5 procent (första halvåret -90)

I konsumentföreningen Solidar uppger marknadschef Kjell Karlsson att samarbetet mellan konsumentföreningen och

nykooperationen är relativt litet. Vid närmare penetring visar det sig emellertid att några kontakter har tagits.

Skolkooperativ

Under de senaste åren har flera skolkooperativ startats i Skåne och de flesta har på något sätt samarbetat med Solidar.

Under 1988 startade en elevkafeteria på Oxievångsskolan, en högstadieskola i Malmö. En tjänsteman från Solidar, Tore Vestergård, var från början med som rådgivare och diskuterade stadgar och verksamhet. Han är fortfarande aktiv som revisor i föreningen och har regelbunden kontakt med ansvarig lärare.

Kafeterian är också kund i närmaste konsumaffär och hos Promus. Tore Vestergård var nu i höst med som föreläsare på en tvådagarskurs för skolkooperatörer.

Våren 1989 startade en kooperativ elevkafeteria i Hagalidsskolan i Staffanstorps. Vid starten fick de hjälp med bl.a. beställnings-rutiner från konsumentföreningen. Till revisor har utsetts en numera pensionerad revisor från KF.

Hösten 1990 öppnades på Lerbäcksskolan i Lund en kooperativ elevkafeteria. De har också fått hjälp av Solidar - bl.a. har de fått överta ett begagnat kassaregister.

Personal från det lokala kooperativa utvecklingscentrumet i Malmö har under hösten 1990 varit rådgivare och inspiratörer till en kooperativ u-landsförening på Rönneskolan, en gymnasieskola i Ängelholm. Föreningen

köper in presentartiklar och konsthantverk från olika u-länder genom Alternativ Handel och Sackéus. Produkterna säljs sedan via en försäljningslokal i skolan, på torget i Ängelholm samt på Konsum Extra, där u-landsföreningen fritt får disponera en liten del av lokalerna.

Föräldrakooperativa dagis

De anställda på konsumentföreningen Solidar, lagercentralen och Gomanindustrierna har haft planer på föräldrakooperativa dagis. Inga planer har emellertid ännu kunnat realiseras.

Konsumentföreningen Seger

Konsumentföreningen Solidar i Malmö och Lund har haft en viss kontakt med föreningen Seger, som är en fristående konsument-förening med tonvikten på ett miljövänligt och giftfritt sortiment.

Samarbete med Kooperativt Utvecklingscentrum i Skåne (LKU)

Som framgått ovan finns en del samarbete mellan Solidar och nykooperationen i Skåne. En av påskyndarna till detta samarbete är Sven Hilltorp, nyligen pensionerad från sitt arbete som VD i konsumentföreningen. Han fortsätter nu sina kooperativa insatser genom att bl.a. vara ordförande i Kooperativt utvecklingscentrum, Skånes eget LKU.

Kooperativt utvecklingscentrum i Skåne har förstärkt sin personal-stab genom att anställa två personer med särskilt ansvar för skolfrågor. Detta har utan tvekan haft

stor betydelse för den positiva utvecklingen av skolkooperativ i Skåne.

Konsum Gävleborg

FAKTA för 1989: Omsättning: 1 162 miljoner kronor

Antal medlemmar: 62 219

Antal anställda: 960 årsanställda

Antal enheter: 52

VD Hans Bäckström i Konsum Gävleborg uppger att föreningen i mycket ringa utsträckning har kontakt med nykooperation. De har haft en del diskussioner med en nybildad konsumentförening men har ej haft något speciellt samarbete med skolkooperativ eller föräldrakooperativa dagis.

Hamrånge konsumentförening

I september 1990 lades en konsumbutik ner i Bergby. Orts-befolkningen beslöt sig då för att bilda en egen förening - Hamrånge konsumentförening. De ansökte om medlemskap i KF men fick nej därifrån på grund av föreningens mycket osäkra finanser. Senare ansökte de om tillstånd för att köpa in varor från lagercentralen och då fick de ett positivt besked. KF lovade också att gå in som säkerhet gentemot Konsum Gävle, ifall det skulle bli problem med betalningen.

Tyvärr visade det sig senare att föreningen ej fick checkkredit från någon av de banker de varit i kontakt med. Det behövs ett stort kapital för att starta en butik och det var otillräckligt med insatsen på 1.000 kr vardera från de 110 medlemmarna.

En revisor från KF hjälpte föreningen med bankkontakter och ekonomiska kalkyler. Då de ekonomiska förutsättningarna för ett framgångsrikt arbete ej fanns, avråddes föreningen från att starta butiken.

Kooperativ samarbetsgrupp

I Gävleborgs län finns inget lokalt kooperativt utvecklings-centrum. Däremot finns en kooperativ samarbetsgrupp (s.k. Koopsamgrupp), som med stöd från den etablerade kooperationen framför allt arbetar med information om kooperationens idéer och verksamhet till bl.a. skolor.

Konsum Jämtland

FAKTA för 1989: Omsättning 603 miljoner kronor

Antal medlemmar: 31 000

Antal anställda: 581 årsanställda

Antal enheter: 40

Marknadsandel: 30 procent (dagligvaror)

Informationschef Sören Jonsson i Konsum Jämtland berättar att de formella kontakterna med ny kooperation går genom det lokala kooperativa utvecklingscentrumet, Kooperativ utveckling i Jämtland. Konsum har tillsammans med Folksam, Fonus, HSB, OK och Riksbyggen en representant i LKU:ets styrelse. LRF har en egen representant.

Informella kontakter

I Jämtland ges det dessutom rikliga tillfällen till informella kontakter mellan ny och etablerad kooperation. Sören Jonsson berättar att under hösten 1990 har den s k kooperativa samlingsgruppen i Jämtland (en grupp med representanter för etablerad kooperation; Folksam, Fonus, HSB, OK och Riksbyggen) arrangerat ett samkväm tillsammans med medlemmar i Huså ekonomisk förening. En mycket lyckat tillställning, hela 120 av Husås 140 medlemmar kom.

Konsum Jämtland förlägger en stor del av sina interna kurser och utbildningar i Huså.

I Jämtland har det dessutom under de senaste åren ordnats flera gemensamma seminarier, kurser och öppna hus för ny och etablerad kooperation.

Skolkooperativ

Sedan många år tillbaka har Konsum Jämtland kontakt med de 4 - 5 skolkooperativ som finns i länet. Föreningen stöttar skolkooperativen med ekonomisk rådgivning och utbildning. Tidigare höll Konsum Jämtland i utbildningen, men idag köper föreningen den tjänsten från LKU:et, men Konsum Jämtland medverkar fortfarande på utbildningarna. Samtliga skolkooperativ köper sina varor från Promus.

Erfarenhetsutbyte

I Jämtland är relationerna mellan ny och etablerad kooperation mycket goda och avspända.

- Det är ingen skillnad på de eller oss, säger Sören Jonsson, vi är alla ekonomiska föreningar. Det är viktigt att vi träffas och utbyter erfarenheter.

Konsumentföreningen Västerbotten

FAKTA för 1989: Omsättning: 1,5 miljarder kronor

Antal medlemmar: 73 131

Antal anställda: 1 457 årsanställda

Antal enheter: 114

Marknadsandel: ca 35 procent

Informationsassistent Majlis Pettersson i Konsumentföreningen Västerbotten berättar att allt samarbete mellan ny Kooperation och Konsum Västerbotten sker genom Koop-Sam, det lokala kooperativa utvecklingscentrumet.

Spontana kontakter tas då och då mellan Konsum och nybildade kooperativ, till exempel små inköpsföreningar, i speciella frågor.

Skolkooperativ

Domus i Skellefteå har sedan många år tillbaka emellanåt kontakt med ett skolkooperativ på Kaplansskolan. Då skolkooperativet bildades för 10 - 15 år sedan var Konsum Västerbotten med och hjälpte till med utbildning och rådgivning. Konsum Västerbottens informationsavdelningen arrangerar fortfarande utbildning för skolkooperativets medlemmar.

Sedan några år tillbaka är varuhuschef på Domus i Skellefteå, Max Wikström, revisor åt skolkooperativet. Han berättar att det händer att medlemmar från skolkoopera-

tivet spontant kommer och ber om hjälp när det har trasslat till sig med bokföringen. Han tycker ändå att mer borde göras från Konsums sida, men att det är svårt att få tiden att räcka till. Han är mycket positivt inställd till skolkooperativ verksamhet och önskar att även den andra gymnasieskolan, med Handels- och Ekonomilinjer, på orten ville starta ett kooperativ.

Alf Carlsson/Koopi

2.2 BIL- OCH OLJEKOOPERATIONEN - OK

Bakgrund

Inom bil- och oljekooperationen genomfördes under 60-talet, liksom för övrig konsumentkooperation, betydande struktur-förändringar. Antalet lokala OK-föreningar sjönk från 171 till 39.

Föreningarna utvecklades således under några årtionden mot allt större regionala enheter. OK-Förbundet, som vid dess bildande 1945 hade fem medlemmar, Bilägarnas Inköpscentral, KF, SLR (Svenska Lantmännens Riksförbund), Svenska Västkustfiskares central-organisation och Svensk Andelsfisk, utvecklades under 1960-talet.

Arbetsfördelningen mellan föreningarna och den federativa organisationen, Oljekonsumenternas förbund, innebar att föreningarna skulle sköta distributionen av varor och tjänster till medlemmarna och förbundet svara för all bakomliggande verksamhet, inköp och lagring av oljeprodukter. Under 70-talet beslutades att förbundet också skulle svara också för raffinering av olja och oljeletning.

Vid mitten av 1980-talet omfattade OK-rörelsen 21 regionala

OK-föreningar med totalt omkring 1,2 miljoner medlemmar. Marknadsandelen steg från 14 % 1960 till 20 % 1985, för att sjunka till 17,7 % det därpå följande året.

Organisation och verksamhet

Oljekooperationens marknadsmässiga förutsättningar och resultat-utveckling uppvisar dramatiska förändringar under 80-talet. Upplåning på den internationella låne-marknaden till ofördelaktiga villkor (genom ränte- och valutakursutvecklingen) för att finansiera en utbyggnad av Scan Raff, OKs oljeraffinaderi, resulterade i förlustboks slut för perioden 1982-1985.

En förändring av utvecklingen var nödvändig och en genomgripande rekonstruktion ledde till förändringar inom oljekooperationen under åren 1986-1987. Resultatet av dessa kan sammanfattas på följande sätt:

OK-Förbundet slogs samman med Svenska Petroleum (SP) i början av 1986. Därmed bildades OK Petroleum, som fick ansvaret för inköp, lagring och raffinering av olja vilket tidigare ombesörjts av de tidigare separata bolagen. Det stora finska industriföretaget Neste gick samtidigt in som delägare genom sitt dotterföretag Neste Oy. Det nya företaget OK Petroleum AB ägdes således gemensamt av den svenska staten, det finska Neste och OK-Förbundet.

KF övertog i början av 1987 OK-Förbundets roll som delägare i OK Petroleum AB. OK-Förbundet upphörde att fungera som centralt förbund för OK-föreningarna och även denna uppgift övertogs av KF. Sedan detta år är således OK-föreningarna medlemmar i KF, vid sidan av konsumentföreningarna och övriga medlemmar och har via KF samband med OK Petroleum AB.

Oljekonsumenternas förbund har fungerat som en självständig dotterförening i KF ekonomisk förening och ägdes fram till 1990 av KF till 99,4% (återstoden ägdes av OK-föreningarna), då det fusionerades med KF. Verksamheten har huvudsakligen omfattat avvecklingsarbete efter omstruktureringen av affärsverksamheten som redogjorts för ovan.

OK-rörelsens egen kooperativa utveckling

Mycket av det gamla OK-förbundets uppgifter har övertagits av

OK-Marknadsservice, som driver partihandel för föreningarnas räkning för att förse medlemmarna med produkter och service genom OK-servicestationer.

OK-Marknadsservice, tillsammans med intresseorganisationerna

OK-bilisterna och OK/Vi bilägare ger innehålllet i medlemskapet och "OK-profilen".

OK-bilisterna svarar för ett viktigt funktionsområde inom föreningarnas centrala intresseorganisation och har bl.a som uppgift att skapa exklusiva förmåner för medlemmarna. Konkret sker detta genom juridisk och teknisk rådgivning, biltester, körkortsutbildning via OKs trafikskolor samt genom opinionsbildning på bil- och trafikområdet. Det kooperativa innehålllet i OK-rörelsen hålles därmed i högsta grad levande på medlems- och föreningsnivå.

Medlemsutvecklingen är mycket positiv och 1,3 miljoner medlemskap redovisas för 1990. Sju "grundläggande argument" för medlemskap anföres från OKs sida:

1. Service för materiella bilistiska behov
2. Service för immateriella behov, såsom trygghet, säkerhet,
3. Medlemsskapet/ägandet i sig, med möjligheter till insyn och kontroll,
4. Återbäring med garanterad återbetalning om övervinster uppstår,
5. Förmånspriser på varor och service,
6. Köptrygghet och underlättande av köp samt
7. Praktiska och ekonomiska betalningsalternativ.

OK-rörelsen och ny Kooperation

Just mängden av medlemmar påverkar förhållningssättet till ny kooperativ utveckling. Kooperationen är, menar OKs företrädare, i ständig utveckling. Man ställer sig bakom all utveckling av nya kooperativa mål och metoder oavsett om det sker inom eller utanför den etablerade" bil-och oljekooperationen.

De lokala föreningarna och OK-Marknadsservice arbetar däremot inte aktivt för att stödja uppkomsten av nya kooperativ. Genom OKs medverkan i Kooperativa institutet deltar man indirekt i denna process.

Någon särskild kunskap eller erfarenhet från nya kooperativ inom bil-och oljekooperationens område anser man sig ej ha. Ett undantag är möjligen Vivalla-bilkooperativ som fick stöd genom den lokala OK-föreningen.

Med bilismens stora betydelse i det svenska samhället kunde annars intresset för nya problemlösningar och innovationer förväntas vara stort inom OK-rörelsen. Det är det också utan tvekan, men här kan storleken av rörelsen ha betydelse. Kraften satsas på bil-och ol-

jekooperationens inflytande som massrörelse och intresseorganisation.

Nya, småskaliga och innovativa former för kooperativ självhjälp får i första hand utvecklas utanför OK-rörelsens organisatoriska ram. Inställningen hos ansvariga inom OK till nya kooperativa former utanför OK-rörelsen är dock mycket öppen och positiv.

Olle Berglund/Koopi

2.3 FÖRSÄKRINGSKOOPERATIONEN - FOLKSAM

Bakgrund

Arbetarhushållen var i början av seklet som regel oförsäkrade. KF tog därför initiativet till bildandet av den "Ömsesidiga Brandförsäkringsföreningen Samarbete" som tillkom år 1908.

Tillsammans med "Sveriges Praktiska Livförsäkringsanstalt Folket", som bildades 1914, lades grunden till vad som längre fram utvecklats till det kooperativa försäkringsföretaget Folksam.

Folksam har bibehållit sin inriktning på hushållens behov av försäkringsskydd. Därmed har den kollektiva försäkringsformen blivit en viktig del av Folksams verksamhet.

Organisation

Försäkringskooperationen skiljer sig från övrig konsumentkooperativ verksamhet i Sverige genom att inte ha enskilda medlemmar eller föreningssammanslutningar av medlemmar. Folksam är ett ömsesidigt försäkringsbolag, för dessa gäller särskild lagstiftning, och inte ett kooperativ i formellt juridisk mening.

De kooperativa och fackliga organisationer representerar intressenterna, dvs. försäkringstagarna. Vardera gruppen av organisationer utser 54 representanter till Folksams stämma, KF, OK, HSB och Riksbyggen från den kooperativa gruppen, och LO och TCO från den fackliga sidan.

Folksams stämma är högsta beslutande organ och de 108 ledamöterna representerar inte sina organisationer utan alla försäkringstagare. Detsamma gäller Folksams styrelse, som består av totalt 18 stämموvalda ledamöter, verkställande direktören och två personalrepresentanter.

Genom försäkringskommittéer, samarbetsnämnder och råd diskuteras och utarbetas regler för försäkringar, premier, skadeförebyggande åtgärder och principer för skadehantering i samråd med försäkringstagarnas representanter.

Inom avtalsgruppsjukförsäkringen är LO-kollektivet hårt drabbat av hjärt- och kärlsjukdomar. Detta är bakgrunden till Folksams engagemang när det gäller friskvård, något som Folksam arbetat med sedan 1953, då en landsomfattande mötesverksamhet på temat "Vår hälsa" genomfördes.

Folksam ansvarar för drygt 17 miljoner försäkringsuppdrag. Det beräknas att 70 % av alla svenska hushåll har någon form av försäkringskontakt med Folksam. Varje år mottar Folksam omkring 12,2 miljoner anmälningar om skador och andra försäkringsuppdrag. Omsättningen (inkl. AMF) var 1989 totalt 11,4 miljarder kronor.

Folksam består juridiskt av tre försäkringsbolag:

- o Folksam ömsesidig sakförsäkring (Folksam Sak)
- o Folksam ömsesidig livförsäkring (Folksam Liv)
- o Folksam International Insurance Co Ltd.

De två förstnämnda bolagen är, som anges av namnen, ömsesidiga och ägs av försäkringstagarna medan det tredje är ett aktiebolag och ägs av Folksam Sak.

Utvecklingen av den ömsesidiga associationsformens ställning och konkurrensmöjligheter kan komma att innebära problem för Folksam. Den snabba strukturomvandlingen inom finanssektorn innehåller bl.a. en tendens mot allt större enheter och finansiella koncerner. Detta sker företrädesvis genom uppköp och samman-slagningar. Här har ett ömsesidigt bolag inte samma möjligheter och rörelsefrihet som ett aktiebolag.

Kooperativt engagemang

Tidvis har Folksam internt haft en levande ideologisk debatt. Många inom Folksam menar dock att denna avtagit under senare år. Även inom Folksam är detta en generationsfråga.

Folkrörelseprofilen är dock tydlig i Folksams bokföring, kollekt-tiva försäkringar till medlemmar i fackföreningarna väger tungt. Folksam och facken har gemensamma försäkringskommittéer och det finns 25-30.000 fackliga försäkringsrådgivare.

Folksam möter inom sitt område ett stort intresse från kommuner och landsting för kooperativa lösningar på det offentliga om-rådet. Detta gäller främst omsorg och rehabilitering. Exempel på Folksams kooperativa engagemang är därmed medlemskapet i service-föreningen Vårat Dagis och engagemanget kring projektet Medikoop. Dessutom är Folksam aktivt i de lokala kooperativa utvecklings-centra (LKU) som finns i 14 kommuner/regioner i landet.

Medikoop

Våren 1990 tog Folksam och HSB initiativ till projektet Medikoop. Det ingår i Kooperativa institutets uppdragsverksamhet och leds av en projektgrupp med representanter från initiativtagarna. Syftet är att utforma en modell för konsumentkooperativ inom primärvården, i första hand för vårdcentraler.

Kooperativa vårdcentraler bygger på det engagemang som redan finns hos de boende i bostadsrättsföreningar. En del av projekt-insatserna består därmed av att utreda förutsättningarna för kooperativa vårdcentraler i ett par HSB-områden i Stockholm.

Under den första delen av projektet (hösten -90) utredes de allmänna förutsättningarna för konsumentkooperativ vård. Projektet fortsätter nu med att en praktiskt användbar modell utarbetas. Frågor kring bl.a. tjänsteutbud, medlemsförmåner, samordning med offentlig vård och finansiering ska besvaras. Arbetet ska vara avslutat den sista mars 1991.

Effekter av engagemang i LKU

Folksam är aktivt engagerade i LKU-verksamheten. Koopsam i Umeå, där Folksams distriktschef Lars Burman är ordförande, är ett bra exempel på detta. Inom Folksam anser man att de positiva effekterna av LKU-verksamheten är många och att de på längre sikt kan bli vittomfattande.

Ett LKU som aktivt stöds av de etablerade Kooperationen upplevs som en mycket viktig faktor för den kooperativa utvecklingen i regionen.

LKU-engagemanget är givande och utvecklande även för Folksam. Det bidrar till att förbättra samhällsklimatet för den kooperativa verksamhetsformen samt till att i praktiken utöka den kooperativa sektorn. Man får även kontakt med nya kunder. Vidare stärker LKU-arbetet sammanhållningen inom den etablerade Kooperationen.

Slutligen, och inte minst viktigt, bidrar LKU-engagemanget till att öka Folksams egen kooperativa medvetenhet. Detta tar sig bl.a. uttryck i att man i större utsträckning tänker på kooperativa lösningar vid planeringen av nya insatser.

Nya kooperativ

Ett exempel på samarbete inom den etablerade Kooperationen är planerna på "folkrörelsekommunen". Utgångspunkten är de höga kostnaderna för att distribuera såväl försäkringar som livsmedel och bensin i glesbyggd. Dessa och andra varor och tjänster kan samlas under ett kooperativt tak och därigenom sänka kostnaderna och förbättra servicen i glesbygden.

Naturligtvis kan Folksam ge nya kooperativ en ökad medvetenhet om försäkringar och bistå praktiskt. Detta är ett viktigt bidrag eftersom försäkringsfrågor ofta är komplicerade och kanske inte är det första en ny kooperatör tänker på.

Folksam kan också skräddarsy försäkringslösningar till nya kooperativ. Man har t.ex. utformat en särskild försäkring för föräldrakooperativa daghem.

Johanna Hållén/Koopi

2.4 BOSTADSKOOPERATIONEN - HSB

Bakgrund

Bostadskooperationen, liksom all övrig kooperativ verksamhet utgår från behov bland människorna. Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsförening (HSB) i Stockholm upå bildades den 6 juli 1923, och föreningen förberedde genast för byggande av bostäder genom dotterföreningar på Norrmalm och Södermalm i Stockholm.

Därmed fastlades den princip som alltsedan dess har kommit att gälla för HSB-rörelsen, nämligen att moderföreningen bygger för dotterföreningarna och att en ny sådan bildas för varje nytt byggnadsprojekt.

Föreningen startade också en sparkasseverksamhet. Bakgrunden till dessa initiativ uttrycktes kort i ett jubileumsnummer av Tid-skriften Vår Bostad som kom ut med sitt första nummer i november 1924: "Människorna bor dåligt". Dessa ord står för mycket av drivkraften i bostadskooperationens utveckling. HSB i Stockholm fick redan vid starten 1924 efterföljare i Västerås och 1925 i Göteborg och Malmö. HSB Riksförbund bildades 1924.

HSB-rörelsen idag

HSBs främsta uppgift idag är att tillvarata medlemmarnas eko-

nomiska intressen genom att verka för produktion och förvaltning av goda bostäder. HSB värnar om den sociala gemenskapen i bostads-området genom att bland annat stimulera studie- och fritids-verksamhet.

HSB-rörelsen består av ca 4.000 bostadsrättsföreningar, 60 HSB-föreningar samt HSB Riksförbund.

HSB Riksförbund hade 1989 en omsättning på ca 2 miljarder kronor.

HSB-föreningarna omsatte ca 1,4 miljarder kronor och bostadsrätts-föreningarna omsatte tillsammans ca 9 miljarder kronor.

HSB svarade för 14,9 procent av alla färdigställda lägenheter under 1989. Antalet medlemmar uppgick totalt till drygt 642.000 1989. HSB har ca 45.000 förtroendevalda och ca 5.500 anställda.

HSB-rörelsens parlamentariska uppbyggnad

HSB-rörelsen är uppbyggd i tre organisationsled:

- o bostadsrättsföreningen
- o HSB-föreningen
- o HSB Riksförbund

Medlemmarnas medverkan i demokratisk ordning i beslutsprocess och ansvarstagande är utformad utifrån principen "en medlem - en röst" som är en i lagen om ekonomiska föreningar inskriven princip.

Den kooperativa grundtanken i HSB-verksamheten kommer också till uttryck i den parlamentariska organisationen i HSB-rörelsen med det stadgemässiga inflytande som de ovannämnda organisationsleden har i förhållande till varandra. Bostadsrättsföreningen är medlem i HSB-föreningen och HSB-föreningen och dess styrelseledamöter och suppleanter medlemmar i bostadsrättsföreningen.

HSB-föreningarna utgör riksförbundets medlemmar. Genom förbundet beslutar HSB-föreningarna gemensamt i vissa

frågor som påverkar hela HSB-verksamheten. Samverkan mellan HSB-rörelsens olika organisationsled kommer också till uttryck i att vissa beslut i viss fall skall bekräftas av nästa organisationsled.

Utöver den fortlöpande demokratiska kontrollen och styrningen av rörelsens arbete, som sker genom årsstämmor, valda styrelser och revisorer samt ombud till HSB-föreningarnas stämmor och olika organ, har under senare delen av 1980-talet skett en omfattande remiss-, rådslags och studieverksamhet kring utredningen "Riktlinjer inför 90-talet". Totalt har ca 11 000 personer medverkat i detta arbete genom 870 grupper verksamma inom bostadsrättsföreningarna, HSB bospargrupp och bland personalen.

I anslutning till utredningen "Riktlinjer för 90-talet" utarbetades och remissbehandlades tre program för HSB-rörelsen, nämligen ett bostadspolitiskt program, ett kooperativt program och ett boendeprogram.

Informations- och studieverksamhet

Medlemmarna i HSB-rörelsen och i hyresgäströrelsen får fortlöpande information om boendefrågor och bostadskoooperativa frågor genom tidningen Vår Bostad. Till anställda och förtroendevalda i bostadsrättsföreningarna, HSB-föreningar och inom riksförbundet lämnas dessutom information genom HSB-journalen. Vidare lämnas en omfattande information genom brevserien HSB-information, som bland annat innehåller alla cirkulär och skrivelser som går ut till föreningarna och i vissa fall även till bostadsrättsföreningarna.

För förtroendevalda och medlemmar bedrevs 1989 en omfattande studieverksamhet med 1.323 studiecirklar för to-

talt 10.973 deltagare. Centralt och i HSB-föreningarna anordnades 516 kurser för anställda och förtroendevalda, med sammanlagt 10.662 deltagare. Personalutbildning för samma period genomfördes för 163 personer vid 215 kurs-tillfällen.

HSBs äldreföreningar - det kooperativa alternativet till kommunala servicehus och ålderdomshem

Sedan några år tillbaka bygger och förvaltar HSB särskilda bostadsrättsföreningar för äldre. Den första föreningen av detta slag startade redan 1926. Det var föreningen Tennhjärtat i Alvik, strax utanför Stockholm, för pensionerade småskollärarinnor. Fram till 1982 var dock Tennhjärtat den enda äldreföreningen i landet. Idag finns 22 äldreföreningar (1063 lägenheter) på olika platser i Sverige och ytterligare 32 föreningar är under bildande.

HSB förbereder sig nu på det faktum att Sverige år 2.000 kommer att ha ca 440.000 människor som är 80 år och äldre. Många kommer att vara pigga och krya, men i stort behov av stöd i sitt boende. HSB vill kunna erbjuda sina äldre medlemmar olika valmöjligheter i sitt boende; bo-kvar-service, nyproducerade normallägenheter och nyproducerade äldrelägenheter.

De flesta "äldre-äldre" är ensamboende och hela den äldres behov kan inte tillgodoses genom samhällets försorg eller ens genom olika former av service. En stor del av människors behov är helt enkelt trygghet och gemenskap med andra människor. Då är den bostadskooperativa upplåtelseformen ett bra verktyg som kombinerar ansvar och inflytande med trygghet och gemenskap. Det gemensamma ägandet och förvaltandet knyter naturligt ihop människor i grupp-solidaritet.

HSBs pensionärsklubb, Reimersholme och HSB Reimersholme Boservice Ekonomisk förening

På Reimersholme i Stockholm bildades under hösten 1989 HSBs pensionärsklubb, Reimersholme och HSB Reimersholme Boservice eko-nomisk förening av några pensionärer. Kooperativet hjälper till med tjänster av olika slag till exempel inköp, tillsyn av lägen-heter, städhjälp, fönsterputs mm.

För närmare beskrivning av detta hänvisas till Koopi:s rapport om boendeområdesanknuten kooperativ utveckling.

Snopptorp Hemservice ekonomisk förening

I Snopptorp, en stadsdel i Eskilstuna, bildades 1990 av HSB, landstinget i Södermanlands län och kommunen Snopptorp Hemservice ekonomisk förening för att tillgodose det stora behov av service som fanns i bostadsområdet.

Kooperativet erbjuder tjänster till alla boende i området mot betalning; alltså inte bara äldre. Exempel på tjänster är hemtransport av varor, bud till post, bank och apotek, fönsterputsning, passning av lägenheter mm.

Medlemskap har erbjudits alla 1 300 boende i HSB, ideella föreningar i området samt Eskilstuna kommun. För närmare beskrivning av verksamheten hänvisas till Koopi:s rapport om boendeområdesanknuten kooperativ utveckling.

Medikoop

Våren 1990 tog HSB och Folksam initiativ till projekt Medikoop. Projektet ingår i Kooperativa institutets

uppdragsverksamhet och leds av en projektgrupp med representanter från initiativtagarna.

Uppdraget går ut på att utforma en konsumentkooperativ modell för primärvården, i första hand en vårdcentral.

Bland initiativtagarna finns också HSB Stockholm. Att utreda förutsättningarna för kooperativa vårdcentraler i ett par HSB-områden i Stockholm ingår i arbetet. Kooperativa vårdcentraler bygger vidare på det engagemang som redan finns hos de boende inom bostadsrättsföreningarnas ram.

Den första delen av projektet under vilken man utrett de allmänna förutsättningarna för konsumentkooperativ vård är avslutad. Projektet fortsätter i en andra etapp under vilken en konkret modell för en konsumentkooperativ vårdcentral arbetas fram. Basutbud, "plustjänster" för medlemmar, samordningseffekter, finansiering samt medlemsorganisation ska i denna etapp belysas mera ingående.

Kooperativa daghem i HSB

Många HSB-medlemmar är föräldrar. Till det goda boendet vill HSB därför också räkna en god barnomsorg i närområdet. Det akuta behovet av daghemsplatser, men också föräldrars intresse att aktivt delta i sina barns vardag, har lett till ett ökat intresse för föräldrakooperativa daghem.

Det finns flera föräldrakooperativa daghem med anknytning till HSB. Organisationen medverkar aktivt vid tillkomsten av föräldra-kooperativa daghem och som biträde vid ekonomisk, teknisk och personaladministrativ förvaltning. Idag finns åtta HSB-daghem i Sverige.

HSB är också, tillsammans med Folksam, KF och Riksbyggen, medlem i Serviceföreningen Vårat Dagis som bildades 1986 för att stödja föräldrakooperativa daghem. Föreningen har idag ca 170 medlemmar, de flesta föräldrakooperativa daghemsföreningar.

Vårat Dagis anordnar kurser och konferenser för kommuner, personal anställd i kooperativa daghem och föräldrar. Vårat Dagis bevakar vidare olika områden såsom t ex statsbidrag, ekonomiska villkor, personalutveckling, försäkringar, arbetsgivaransvar, pedagogik mm.

HSB Riksförbund och Serviceföreningen Vårat Dagis samverkar i olika projekt och i utbildning av personal och föräldrar i HSB-daghem.

Tre HSB-daghem i Göteborgsområdet

HSB Göteborg har under 80-talet startat tre HSB-daghem i nybyggda HSB-områden. Initiativet till ett HSB-daghem kommer från HSB i samband med att ett nytt HSB-område byggs. HSB gör en överens-kommelse med kommunen och startar sedan daghemsföreningen. Det går till på ungefär samma sätt som att starta en bostadsrätts-förening. Barnen tas sedan ur den kommunala daghemskön.

- HSBs daghem ska vara öppna för alla barn, inte för en privil-igerad skara som andra föräldrakooperativa daghem lätt blir. Vi tar emot flyktingbarn, handikappade barn och barn med särskilda behov, berättar Aino Hasselblad som arbetar med daghemsverksamhet på HSB Göteborg.

Föräldrarna blir informerade om att de förväntas engagera sig i daghemmet när de erbjuds platsen och de har då möjlighet att tacka nej om formen inte passar dem. På

två av de tre HSB-daghem som finns i Göteborgsområdet har varje förälder två arbetsdagar på daghemmet per år. På det tredje arbetar varje förälder tre dagar per år. Föräldrarna kan använda sina kontaktdagar då de arbetar på daghemmet.

- Det är viktigt att ha arbetsplikt för varje förälder, så både pappor och mammor känner sig välkomna på daghemmet, säger Aino Hasselblad.

Organisation

Varje HSB-daghem har en styrelse som består av representanter för föräldrarna, en representant för HSB och en representant för kommunen. Personalen har ingen egen representant i styrelsen eftersom daghemmen är rena brukar-kooperativ, men föreståndaren är adjungerad. På två daghem har man också gjort så att en ur personalen får vara med på styrelsemötena. Meningen är att varje anställd ska lära känna sin styrelse.

Varje daghemsavdelning har 15 barn, två förskollärare och en barnskötare, precis som på kommunala daghem i Göteborgsområdet. Ett av daghemmen är lägenhetsdaghem och har därför mindre barn-grupper och färre personal. Föräldratjänsten uppgår till en kvarts tjänst per avdelning vid två arbetsdagar och 0,37 procent vid tre arbetsdagar. På ett daghem har föräldrarna själva möjlighet att välja vad de vill utföra för jobb på daghemmet, städa, laga mat eller vara i barngruppen. Föräldrarna på det daghemmet är mycket nöjda med den lösningen. Några problem att få utbildad personal till daghemmen har det inte varit.

Stora bidrag

Samtliga HSB-daghem i Göteborg får så stora bidrag av kommunen att det räcker med två respektive tre dagars föräldratjänstgöring för att få samma personaltäthet som i kommunens barnomsorg. Bidragen är större än de som de "vanliga" föräldrakooperativen får, men de stora bidragen beror på att kommunen ser HSB-daghemmen som en resurs, daghem öppna för alla barn. De större bidragen har varit en förutsättning för HSBs medverkan.

Det är daghemsföreningens styrelse som beslutar om hur pengarna ska användas. Samtliga tre daghem i Göteborg köper administrativ hjälp från HSB Göteborg, men de hade lika gärna kunnat välja att sköta den sysslan på annat sätt. HSBs ordinarie personal tar hand om löneutbetalningar, budget, bokslut, revision och personaladministration åt daghemmen till självkostnadspris. Styrelsen bestämmer avgifternas storlek och taxans konstruktion. De sammanlagda föräldraavgifterna motsvarar det som betalas på ett kommunalt daghem.

En styrelse för ett daghem har valt att inte ta ut några styrelsearvoden för egen del, utan använder pengar till att göra något roligt med personalen, till exempel åka iväg en helg tillsammans.

Sedan det tredje dagiset startade har föreståndarna på de tre daghemmen, börjat träffas för att diskutera bland annat föräldra-medverkan och pedagogik. Tidigare har föreståndarna haft kontakt med föreståndare från de kommunala daghemmen, vilket de även fortsättningsvis kommer att ha om de önskar.

Gun Eriksson Pernold/Koopi

2.5 BOSTADSKOOPERATIONEN - RIKSBYGGEN

Bakgrund

Riksbyggen startade 1940 på initiativ av byggnadsarbetare i Göteborg, med syfte att dels skaffa fram bättre bostäder och dels trygga sysselsättningen bland byggnadsarbetarna.

Idag har Riksbyggen en mer konsumentkooperativ profil med främsta syfte att bygga och förvalta bostäder samt verka för en social bostadspolitik och väl fungerande samhällsmiljöer.

Förutom de lokala bostadsrättsföreningarna ägs Riksbyggen av flera fackförbund (bl.a. Byggnadsarbetarförbundet) och andra kooperativa organisationer (bl.a. KF). Inom Riksbyggen finns idag 1.500 bostadsrättsföreningar med totalt 145.000 medlemmar.

Utvecklingsinsatser

Grundläggande för Riksbyggens insatser för kooperativ utveckling är självfallet spridningen av kooperativt boende. I detta avseende har Riksbyggen under flera decennier - genom att bygga bostäder och upplåta dem med bostadsrätt - drivit på den kooperativa utvecklingen.

I verksamheten kan två typer av kooperativ utveckling urskiljas:

- o Vidareutveckling av verksamhet inom kooperativ som redan finns, företrädesvis bostadsrättsföreningar.
- o Nyetableringar av kooperativ, exempelvis bostadsrättsföreningar, kooperativa hyresrättsföreningar och områdeskooperativ.

Exempel på utvecklingsprojekt inom dessa områden är:

- o Bostadsrättsföreningar för äldre
- o Botjänst-projekt
- o Naturnära boende
- o Bostäder för allergiker
- o Kooperativa hyresrättsföreningar
- o Föräldrakooperativa daghem
- o Konsumentdialog

Bostadsrättsföreningar för äldre och botjänst-projekt

I befintliga bostadsrättsföreningar kan man använda den kooperativa form man redan har för att inom denna utöka utbudet av service och verksamheter. I hyresrättsområden måste man däremot bilda en kooperativ förening, ett områdeskooperativ som ett sätt att organisera Botjänsten.

I Borlänge bygger Riksbyggen för närvarande bostäder för äldre i två olika områden. Redan på ett tidigt stadium har kommunen samt pensionärs- och handikapporganisationer varit med i planeringen.

Målsättningen med botjänst-projekt är att ge möjligheter till utökade grannkontakter för en bättre trivsel, hemkänsla och gemenskap i området. Kontakterna mellan de boende, hemtjänsten och fastighetsskötseln skall förbättras och utvecklas. Detta ska bidra till att

äldre, handikappade och långtidssjuka ska kunna bo kvar i sina gamla bostäder.

Kruthornet i Kalmar

Ytterligare ett exempel på botjänst-projekt är Kruthornet i Kalmar, som invigdes i januari 1989. Projektet genomförs i en äldre bostadsrättsförening med sammanlagt 495 lägenheter, varav pensionärshushållen uppgår till 45 %. Bostäderna kompletteras med gemensamma lokaler, som inrymmer reception, kök med lunch-servering, cafeteria, samlings- och aktivitetslokaler samt kontor och personalutrymmen för hemtjänsten.

I förutsättningarna ingår att botjänsten ska vara öppen för alla boende som önskar utnyttja den. Alltså även sådana som bor utanför bostadsrättsföreningens område.

Erfarenheterna från projektet har hittills varit mycket positiva. Dock har man stött på en del problem. Dessa är:

- o Besvärligt med två huvudmän, bostadsrättsföreningen för fastighetsskötseln och socialförvaltningen för hemtjänsten
- o Svårt att engagera landstingets primärvård i projektet
- o Fastighetsskötarna önskar mer information framför allt om den förändrade yrkesroll som projektet innebär för deras del
- o En nackdel att servicecentralen inte har öppet på kvällar och helger
- o Projektledningen hade väntat sig ett större engagemang och en större idealitet bland de boende än vad som visat sig.

Bonum

Riksbyggen har också i samarbete med Folksam startat ett särskilt äldrebosparande, **Bonum**, som innebär att man bosparar i Riksbyggen via ett pensionssparande i Folksam. Syftet är att ge vanliga löntagare möjlighet att skaffa sig ett bra boende på äldre dar.

I anslutning till bostäderna skall finnas reception, restaurang och utrymmen för gemensamma aktiviteter. Det bör också finnas möjligheter till service i form av städning, fönsterputs, tvätt m.m.

Bonum är ett långsiktigt projekt. För närvarande är de första Bonum-lägenheterna under planering och några inflyttningsklara lägenheter finns ej i dagsläget. Det råder dock ett mycket stort intresse för denna boen-deform och i december 1990 hade 6. 750 medlemmar ställt sig i kön.

Naturnära boende

Riksbyggen vill genom en satsning på naturnära boende bidra till att människor ska kunna bo i samklang och samverkan med naturen.

Ett konkret exempel på detta är Åkesta ekoby i Västman-land.

De 28 lägenheterna i Åkesta ekoby har anpassats till rådande bebyggelse och vegetation, där befintliga vat-tenströmmar behållits och dagvattnet leds till marken, ej till ledningar. Husen är välisolerade och energi-snåla. Sopseparering och återanvändning gäller och av-

fall komposterar. I området finns också odlingsmöjligheter.

Kooperativa hyresrätter

Försök med kooperativa hyresrätter har pågått sedan 1987 och utvärderas för närvarande av en statlig utredning. I en kooperativ hyresrättsföreningen hyr de boende sina lägenheter av en ekonomisk förening som de själva är medlemmar i.

Den kooperativa hyresrätten kombinerar två goda syften:

- o Hyresrättens frihet från spekulation (hyresrätten får ej säljas, utan insatsen betalas tillbaka av föreningen när hyresrättsinnehavaren flyttar)
- o Möjligheter till självbestämmande genom kooperativt ägande och gemensam förvaltning.

Kooperativa hyresrätter byggs framför allt i områden med överhettad bostadsmarknad och där priserna på bostadsrätter gör det närmast omöjligt för en vanlig löntagare att förvärva en sådan lägenhet.

Även utanför storstadsområdets expansiva regioner byggs kooperativa hyresrätter - ett exempel är Borlänge. Kooperativ utveckling i Dalarna tog initiativ till ungdomsbostäder och i samarbete med kommunen uppförde Riksbyggen lägenheterna i den kooperativa hyresrättens form.

Det har varit en stor efterfrågan från kommunerna och ett mera blandat intresse från hyresgästerna till denna boendeform.

Problemet med den kooperativa hyresrätten är att den inom vissa områden är missgynnad i jämförelse med andra

boendeformer. Bland annat är avgifterna i samband med lagfart ofta högre för dessa bostäder.

En kooperativ hyresrätt kan ej heller användas som säkerhet vid kreditgivning, varför lånevillkoren för den enskilde blir sämre än vid andra bostadskrediter.

Bostäder för allergiker

Riksbyggen uppför nu s.k. "Sunda hus" - kooperativa hyresrätter för allergiker i såväl Göteborg som Helsingborg. I Göteborg samarbetar Riksbyggen med byggforskningen och har därigenom fått en del statliga medel för att pröva och utvärdera byggnads-material och delvis andra byggnadssätt.

Föräldrakooperativa daghem

I Riksbyggens regi startades i maj 90 ett föräldrakooperativt dagis i Malmö. Riksbyggen har utformat avtal med kommunen och sedan har föräldraföreningen fått hjälp av sin bostadsrätts-förening. Ytterligare ett dagis med två avdelningar har fått klartecken från Malmö kommun, och betydligt fler planeras.

Barnen kommer från den kommunala kön, men eftersom de rekryteras från närområdet kommer av naturliga skäl bostadsrättsföreningens barn att till största delen få platserna. Någon arbetsplikt för föräldrarna föreligger inte, däremot arbetsrätt!

Konsumentdialog

Riksbyggen har tillsammans med sparbanken ett bosparande, RiksBoSpar, med ett 40-tal bosparföreningar och ca 120.000 bosparare. För att Riksbyggen skall kunna bygga så bra och konkurrenskraftiga bostäder som möjligt försöker de på olika sätt få igång en diskussion med bospararna på ett tidigt stadium.

I exempelvis Borlänge har man inte bara kontakt med personer från bosparkön utan också med människor i de områden som Riksbyggen står i begrepp att bebygga. Diskussioner förs ofta i studie-cirkelform och vid sidan av dessa har man också kontakter med bl.a. PRO och olika handikapporganisationer angående utformningen av bostadsområdena.

Insatser för ökad samhällsnytta

Vid sidan av den renodlade kooperativa utvecklingen arbetar Riksbyggen också med bredare insatser "för ökad samhällsnytta". Ett exempel på detta är Lindögården i Västervik - ett servicehus med tillhörande dagcentral. Riksbyggen ansvarar här för såväl den samlade service- och omsorgsverksamheten som fastighetsförvaltningen. All personal anställs av Riksbyggen och har Riksbyggen som arbetsgivare.

Utvecklingsmöjligheter och problem för de olika projekten

För att de kooperativa idéerna ska kunna utvecklas och fördjupas i bostadsområdena krävs engagerade och intresserade människor med ett stort tålamod och mycket uthållighet.

De olika föreningarna måste fungera väl och förtroendet mellan de boende sinsemellan och gentemot Riksbyggen måste vara starkt.

Medlemsinflytandet och engagemanget upplevs av Riksbyggen idag som större än tidigare. Orsakerna till detta kan vara många, men förmodligen påverkas det i hög grad av det stora värde som bostaden idag har. Bostaden kostar mycket och de flesta känner ett stort ansvar att förvalta detta kapital så bra som möjligt.

Det är oerhört viktigt att de kooperativa utvecklingsprojekten är självständiga, att de på sikt är självbärande och oberoende av finansiellt stöd utifrån.

Konkreta problem idag är den kommunala byråkratin vid startande av föräldrakooperativa dagis, särbestämmelserna för kooperativa hyresrätter bland annat vad gäller den enskildes finansiering av sitt boende samt fackligt segslitna förhandlingar, bl.a. i fallet Lindögården.

Regional och lokal utveckling

Riksbyggens regionkontor i Malmö anställde tidigt en person med ansvar för utvecklingsarbete, vilket åtminstone till en del kan förklara det utvecklingsintresse som finns i Skåne. Förutom Malmö

har, som tidigare nämnts, också Borlänge ett aktivt utvecklingsarbete vad gäller kooperativa hyresrätter, äldreboende och en omfattande dialog med medlemmar i sparköer, intresseorganisationer och kommun.

Riksbyggen samarbetar på många orter med de lokala kooperativa utvecklingsorganen (LKU:n). Samarbetet varierar i omfattning och styrka men exempelvis i Borlänge innehas ordförandeposten i LKU av en representant från Riksbyggen.

Riksbyggen uppmuntrar framför allt nykooperation inom sina egna områden - "vi gör det vi är bäst på".

Många gånger uppstår det kulturkrockar mellan den etablerade kooperationen och lokala nykooperativ. I de olika nykooperativen råder en pionjäranda och ett engagemang som den etablerade kooperationen oftast saknar. I de lokala kooperativen lägger medlemmarna ofta ner många obetalda arbetstimmar och för den etablerade kooperationen är liknande kooperativ ej ekonomiskt försvarbara.

Trots skillnaderna bör värdegemenskapen mellan olika kooperativa organisationer och företag väga tungt och en vilja till samarbete och utbyte av erfarenheter vara det viktiga i kontakterna mellan de etablerade och dagens pionjärer.

Alf Carlsson/Koopi

2.6 BEGRAVNINGSKOOPERATIONEN - FONUS

Inledning

Begravningskooperationen är den yngsta grenen av den s.k. etablerade Kooperationen.

Grunden till Fonus lades 1945 då medlemmar i Konsumentföreningen i Stockholm i motioner till föreningen föreslog att en kooperativ begravningsförening för Stockholm skulle bildas. Syftet var att bryta den privata vinstdrivna verksamhetens dominans och att åstadkomma ett kooperativt alternativ, med uppgiften att ge samhället en ökad insyn och möjligheter att påverka begravningsbranschen.

Begravningsföreningen i Stockholm följdes snart av liknande föreningar i andra delar av landet, och 1960 fanns totalt 23 st i riket. År 1958 bildades Begravningsföreningarnas central-organisation för att underlätta för de lokala föreningarna att lösa gemensamma frågor.

Ändamålet med verksamheten, som det formuleras idag, är att till allmänheten, på kooperativ grund, driva begravningsrörelse och annan därmed sammanhängande verksamhet samt att främja god begravningssed.

Utvecklingen under 45 år

Under 1960- och 70-talen minskades antalet föreningar genom sammanslagningar till regionala föreningar. Be-

gravnings-kooperationen kunde så småningom bli mer heltäckande över hela riket.

För att hålla kostnaderna på kistorna nere startades en egen kisttillverkning i Falköping 1972. Denna åtgärd stärkte begravningsrörelsens möjligheter att sätta en press på marknaden i sin helhet och att ge förbättrad service till konsumenterna.

Utvecklingen under de 45 år som gått sedan starten, visar att behovet av ett kooperativt alternativ var stort. Från den relativt blygsamma starten har Fonus utvecklats till att idag vara Sveriges ojämförligt största begravningsföretag. Fonus har i början 90-talet också hunnit bli något mer än enbart begravningskooperation, även om begravningsstjänster är den huvudsakliga delen av den affärsmässiga verksamheten. Därutöver har man en verksamhet som även omfattar begravningsverksamheten närallgande service:

- o juridik inom området familjerätt
- o gravvårdar
- o blommor
- o transporter

Organisation

Fonus består idag av fyra föreningar, varav Fonus riks är den ojämförligt största med omkring 94 % av omsättningen. De tre övriga föreningarna är Fonus Nord-Östra Götaland, Fonus Sundsvall och Fonus Trollhättan.

Föreningarna har inga fysiska personer som medlemmar, utan ansluter istället organisationer och andra föreningar. År 1989 var totalt 3.793 organisationer anslutna som medlemmar i de fyra föreningarna. De flesta av dessa hör hemma inom den fackliga och kooperativa sfären.

Verksamheten bedrivs genom 256 lokalkontor. Den totala omsättningen under 1989 var omkring 420 miljoner kronor med en marknadsandel på 33 %. Antalet anställda uppgick för 1989 till totalt 702 personer.

Fonus har en god ekonomisk utveckling och redovisade för den totala verksamheten ett nettoresultat med 6,4 miljoner kronor för 1989. Med stigande marknadsandelar och en allmänt god ekonomisk ställning brottas inte Fonus på samma sätt som många andra kooperativa organisationer med ekonomiska problem när det gäller lönsamhet och kapitalförsörjning.

Med hjälp av en god ekonomisk ställning och en växande marknadsandel kan Fonus arbeta framgångsrikt för att förverkliga målen för sin verksamhet. Dessa är:

att verka prisdämpande

att främja god begravningssed och förenkla formerna kring begravning samt att rationalisera begravningsbranschen till gagn för kunden.

Fonus och ny kooperativ utveckling

Det förhållningssätt Fonus har till ny kooperativ utveckling kan i korthet sammanfattas på följande sätt.

Stor kraft lägges ned på utvecklingen och förnyelsen av den egna verksamheten och dess inriktning. Ny kooperativ utveckling på verksamhetsområdet sker därför inom ramen för den etablerade begravningskooperationen.

Genom att verka prisdämpande, främja god begravningssed och förenkla formerna kring begravningar utvecklar FONUS sin kooperativa särprägel.

Demokratisk styrning och kontroll anses såsom en viktig del av den kooperativa karaktären, trots att enskilt medlemskap i kombination med kollektivt ägande ej förekommer inom begravnings-kooperationen. Denna är förankrad i Folkrörelse-Sverige varav den numer är en viktig länk.

Nya kooperativa initiativ utanför begravningskooperationen stöds generellt och principiellt, genom medlemskapet i Kooperativa institutet. Man medverkar emellertid inte till bildandet av nya kooperativa begravningsbyråer.

Alf Carlsson/Koopi

2.7 LANTBRUKSKOOPERATIONEN -LRF

Bakgrund

Lantbrukskooperationen i Sverige fick sitt genombrott ungefär samtidigt som konsumentkooperationen, d.v.s under 1880- och 1890-talen. Under perioden 1900-1950 utvecklades en lantbruks-kooperativ rörelse med livskraftiga kooperativa organisationer inom följande områden:

1. Anskaffning av förnödenheter inom jordbruket och försäljning av jordbruksproduktionen
2. Mjölkföreningar och mejeriindustrier
3. Köttproducenternas försäljningskooperativa föreningar
4. Kreditföreningar på landsbygden
5. Skogsägarföreningar
6. Ägghandelsföreningar
7. Den bondefackliga rörelsen, RLF (Riksförbundet Landsbygdens Folk), (1929) med uppgiften att bl.a bidra kraftfullt till den kooperativa utvecklingen inom jord- och skogsbruk.

Svenska Lantmännens Riksförbund (SLR) etablerades år 1905 som en paraplyorganisation för olika jordbrukskooperativa organisationer.

Hög ekonomisk tillväxt under 1960-talet och låga världsmarknads-priser föranledde ett riksdagsbeslut om nedskärning av själv-försörjningsgraden till 80 % och en hård strukturrationalisering inom jordbruksnäringen. En snabb nedläggning av jordbruken hade medfört att en

massöverflyttning av arbetskraft från jordbruket till industrin ägt rum.

1960- och 70-talen kännetecknas av en kraftig strukturförändring inom jordbrukets föreningsrörelse och en tilltagande industriell integration. De kooperativa och de bondefackliga grenarna inom rörelsen förenades 1971 och LRF (Lantbrukarnas Riksförbund) bildades. Ett kooperativt handlingsprogram lades fast 1979, grundat på de kooperativa principerna.

Lantbrukskooperationen under 80-talet

Jordbrukets kooperativa föreningsrörelse har under 80-talet

starkt påverkats av den allmänna samhällsutvecklingen. Ett huvudproblem har varit den minskade livsmedelskonsumtionen bland annat på grund av samhällets krympande livsmedels-subventioner. Lantbrukskooperationen har därför sökt att anpassa sig till en krympande marknad.

Problem inom skogsägarkooperationen, överproduktion och låg kvalitet på livsmedel kom att avspeglas i vikande opinionsstöd och den kooperativa organisations- och företagsformen kom att debatteras och ifrågasättas på ett sätt som sällan förr. Miljöeffekter av jordbruket uppmärksammades och lantbruks-kooperationen fick ta emot mycket kritik.

Den negativa marknadsutvecklingen medförde förändrade attityder bland medlemmarna. Genom strukturanpassningen och samman-slagningen av företag och organisationer, ökade avståndet till medlemmarna som kände att möjligheterna att påverka den egna rörelsen blev allt mer begränsade.

Trots att antalet jordbruk fortsatte att minska under denna period (med 23.000 eller 18 % mellan 1977 och 1987) redovisas något överraskande ett växande antal medlemmar inom lantbruks-kooperationen under 80-talet. Orsaken är föreningsbanksrörelsen som ökade sitt medlemsantal från 260.000 till 645.000 genom en rekrytering av medlemmar även utanför jordbruksnäringen. Även hypoteksbankerna redovisade stora framgångar.

Inom de övriga branscherna har medlemsantalet sjunkit under 80-talet (mejeri 39 %, slakteri 27 %, lantmännen 15 %, ägghandeln 70 % och skogsägarna 14 %). Antalet föreningar inom lantbrukskooperationen sjönk från 98 till 90 mellan 1980 och 1990.

Organisation och verksamhet

Lantbrukskooperationen är organiserad i en kooperativ och en facklig gren. Antalet medlemskap i lantbrukskooperationen, exklusive föreningsbanken och hypoteksorganisationerna har sjunkit under 80-talet från 482.600 (1980) till 387.400 (1989). Den fackliga organisationen räknar 145.000 medlemmar i 1.559 lokalföreningar som är fördelade på 26 länsförbund.

De ekonomiska föreningarna och företagen är organiserade på 15 riksorganisationer, av vilka de medlemsmässigt största är inom de följande branscherna: mejeri, lantmannaföreningar, slakteri och skogsägare. Dessa branscher är organiserade i nationella förbund eller föreningar, tillsammans med ytterligare 11 riks-organisationer.

Slutet av 80-talet har i synnerhet inneburit en tid av omprövning och nyorientering för jordbruksnäringen och

lantbruks-kooperationen i sin helhet. Traditionella kooperativa organisationsprinciper ifrågasätts på ett sätt som negativt kan påverka hela den svenska kooperationen, och kanske särskilt jordbruks-kooperationen. Den samverkande fackliga och kooperativa rörelsen inom jordbruksnäringen har som oförändrat mål att slå vakt om sina medlemmars intressen. Med avregleringar och nya konkurrens-förhållanden försvinner gamla skyddsnät och den traditionella uppgiften som förhandlingspart minskar i betydelse.

I stället blir LRFs roll som en modern näringslivsorganisation allt viktigare. Även lantbrukskooperationen anpassar sig till snabbt ändrade internationella marknadsförutsättningar. Ett kontor öppnades i Bryssel för bevakningen av utvecklingen inom EG och även kontakterna med Östeuropa är mycket aktiva.

Ett radikalt miljöprogram har antagits av Riksförbundsstämman för att slå vakt om miljön och markerar böndernas ambition att producera råvaror under största ansvar.

Lantbrukskooperationens totala försäljning under 1989 uppgick till 68.255 miljoner kronor, vilket innebar en ökning från före-gående år med 8,6 %. Bland branscherna redovisar slakteri och skogsägarna de största procentuella ökningarna.

Hypoteksorganisationen består av 10 regionala hypoteks-föreningar med Sveriges Allmänna Hypoteksbank som gemensamt organ. Den sammanlagda långfristiga utlåningen uppgick vid årsskiftet till cirka 22,2 miljarder kronor.
Lantbrukskooperationen och ny kooperativ utveckling

Liksom för övriga kooperativa organisationer ser man inom lantbrukskooperationen på ny kooperativ utveckling

såsom något vilket förekommer både utom och inom den egna strukturen.

När det gäller den "egna" utvecklingen innebär de närmast drastiskt förändrade marknadsförutsättningarna en anpassning genom bl.a. bolagisering inom rörelsen.

Frågan som i korthet ställs när det gäller bevarandet av lant-brukskooperationens kooperativa särdrag är: "Hur långt ifrån bonden behövs Kooperationen?" Ju längre bort från producenten och medlemmen man kommer i verksamheten, desto mindre angelägen bedömes sannolikt den kooperativa formen vara.

Både den traditionella Kooperationen och den s.k. nykooperationen bygger på samma teoretiska grund. Storleksmässigt små aktörer på en marknad slår sig samman för att nå en bättre position. Man anser att lantbrukarna är och alltid kommer att vara små aktörer jämfört med uppköpare av lantbrukets produkter och leverantörer till lantbruket och att de strukturförändringar som har skett och kommer att ske, inte kan påverka detta förhållande.

Kooperationen ses inom sektorn också såsom en samsamarbetsform mellan enskilda företagare där man gemensamt kan nå skalfördelar och samordningsvinster som inte skulle vara möjligt om varje företagare skulle agera enskilt.

Den internationella aspekten av lantbrukskooperationens utveckling, vare sig den sker inom eller utanför den traditionella kooperativa ramen, är mycket betydelsefull. Livsmedelsproduktionen är en bransch som bedömes bli alltmer internationelliserad. I dag domineras den internationella livsmedelsmarknaden av stora internationella företag, såsom Philip Morris och Nestle. Dessa företag har byggt upp en styrka och position på markna-

den med hjälp av starka varunamn och stor förhandlingsstyrka mot kunder, leverantörer och myndigheter. Kooperationen måste bygga upp en motsvarande styrka vilket endast kan åstad-kommas genom internationell samverkan med andra kooperativa företag.

Lantbrukskooperationens förhållningssätt till nykooperativ utveckling utanför den traditionella strukturen präglas av öppenhet och samarbetsvilja. Maskinringar och farmartjänst är två exempel på verksamhetsområden där det förekommer ny kooperativ utveckling utanför ramen för den traditionella Kooperationen.

Farmartjänst är exempel på hur lantbrukare med tid över, i organsierad form hjälper andra lantbrukare. Det sker ofta i handelsbolagsform medan LRF förordar den kooperativa formen. Verksamheten som sådan ses mycket positivt från lantbruks-kooperativt håll, och att den sker utanför ramen för LRFs organisation anses närmast vara en fördel.

Farmartjänst och Maskinsamverkan; två nykooperativa verksamheter i lantbruket.

Bakgrund

Lantbrukarna producerar tillsammans med sina familjer varor och tjänster till den marknad som efterfrågar företagets utbud, av hävd jord- och skogsprodukter med huvuddel av intäkterna från jordbrukets växtodling och animalieproduktion.

Lantbruksföretagen innehåller inte bara en arbetsplats för företagaren. Den är dessutom bostadsort och livsmiljö för familjen som lever på landsbygden.

Hittills har lantbrukets areella resurser "krympt" som underlag för sysselsättning och inkomster i takt med rationaliseringar och ökad produktivitet.

Den sociala miljön och möjligheterna till grannkontakter och inkomster har i många fall utarmats. Dock innefattar företagen och landsbygden en mängd resurser som kan utvecklas genom nya aktiviteter, samverkan och ett samordnat marknadsmässigt utbud.

Resurser finns i form av byggnader, maskiner, natur, miljö, jakt, fiske, hantverk, turism osv. Dessa ger möjligheter att utvecklas tillsammans med lantbrukets arbetskraft och allsidiga kunskaper i nytt företagande. Delvis mot nya marknader för ökade intäkter men också för minskade kostnader och en bättre livsmiljö genom ökad samverkan och nya kontakter mellan grannar inom och utom det traditionella jord- och skogsbruket.

Pressad ekonomi i jordbruket, en friare marknad och minskad service på landsbygden ställer stora krav på nya kompletterande verksamheter samt anpassade former för lokal och regional samverkan inom jord- och skogsbruk.

Beräkningar visar att stora konstnadsminskningar inom lantbruks-företagen kan uppnås genom ökad maskinsamverkan. Samtidigt har praktisk verksamhet i Farmartjänst lyft fram det stora intresse för lantbruksföretagens kompetens när det gäller övrigt tjänsteutbud.

Lanttjänst

Begreppet Lanttjänst har definierats som ett samlingsnamn för Farmartjänster, Maskinringar och andra nya samverkansformer på landsbygden där man samordnar ut-

budet av arbetskraft, maskiner, byggnader och andra nyttigheter på landsbygden. Farmartjänst, Maskinringar och andra lanttjänster är självständiga företag med egen administration och verksamhet.

Maskinsamverkan

Genom att samverka runt maskiner finns möjligheter för lantbrukare att minska sina maskinkostnader. Maskinsamverkan kan förekomma i olika former. Den för utredningen mest intressanta formen är Maskinringar.

En Maskinring är en sammanslutning av lantbrukare och maskin-stationer som genom förmedling hyr eller hyr ut maskintjänster. Detta leder på sikt till ett bättre maskinutnyttjande som i sin tur ger lägre maskinkostnader. Betalning för tjänsterna sker genom avräkning enligt av medlemmarna bestämd taxa. Maskinringen bildas lämpligen som en ekonomisk förening. Medlemmarna kan både köpa och sälja tjänster.

Det finns även maskin- och driftsbolag som drivs som ekonomisk förening. När det gäller fler och dyra maskiner ägs dessa gemensamt i ett maskinbolag/förening. Detta samarbete kan ha mellan 2 och 10 deltagare.

Ett driftsbolag äger liksom ett maskinbolag maskinerna till ett antal gårdar. Dessutom arrenderar bolaget mark. Denna mark kan både vara bolagsägarnas och vanlig arrendejord.

Farmartjänst

Farmartjänst kallas vanligen den typ av entreprenadsverksamhet som drivs av lantbrukare. Antalet Farmartjänster i landet upp-skattas till ca 80 med totalt över

1.000 lantbrukare engagerade. Den sammanlagda omsättningen för Farmartjänstverksamheten i landet uppgick 1990 till runt 60 miljoner kronor.

Runt en tredjedel av dessa är organiserade som ekonomisk förening.

Fallstudie

Farmartjänst i Österfärnebo

Den blivande verksamhetsledaren Gunnar Mattsson började under 1987-88 med att åka runt på ett 20-tal sammankomster för att försöka bilda en Farmartjänst. Våren 1988 bildade 18 personer Farmartjänsten i Österfärnebo. I juni 1988 utfördes det första jobbet. 1989 hade man en omsättning på ca 800.000 kronor.

De uppdrag man utför består av olika typer av byggnads- och anläggningsarbeten, industriarbeten, transporter m.m. Farmar-tjänsten är organiserad som ekonomisk förening med en styrelse på tre personer, en verksamhetsledare och en kassör. Verksamhets-ledarens uppgift är i stort sett att ta in och fördela jobben mellan medlemmarna.

När man började verksamheten var insatsen 1.000 kr/medlem. Man har dock beslutat att nyttillkommande medlemmar ska betala en insats på 3.000 kr. Kostnaderna för administration och verksamhetsledare tas ut som en avgift på medlemmarnas ersättning. Under 1990 var denna avgift 18 kr/timme. De överskott som eventuellt blir kvar i föreningen vid årets slut betalas ut till medlemmarna.

Anledningen till att man valde den ekonomiska föreningen i stället för handelsbolag som företagsform, var att man ville undvika det personliga ansvar som följer av ett handelsbolag.

De problem och hinder man har beror inte på vilken företagsform man valt utan på praktiska problem med verksamheten. Man har t.ex. problem med att mjölkbönderna har svårt att komma ifrån sin egen gård för att börja arbeta inom farmartjänsten före kl 09.00. Öppenhetsprincipen har inte upplevts som något problem eftersom man begränsat verksamheten geografiskt.

Olle Berglund/Koopi

2.8 FÖRENINGSBANKEN

Bakgrund

Det vi vardagligen kallar Föreningsbanken är Sveriges enda kooperativa och därmed medlemsägda bank. Den har sitt ursprung i de jordbrukskassor som bildades runt om i landet under början av detta sekel. En bank i egentlig mening blev man inte förrän 1974.

Föreningsbanks-gruppen består idag av över 350 olika lokala föreningsbanker vilka är organiserade i 12 regionala banker. Dessa bildar tillsammans Föreningsbankernas förbund samt äger Föreningsbankernas bank.

Föreningsbanken har totalt närmare 800.000 medlemmar, knappt 5.000 anställda och ca. 650 bankkontor. För riket ligger marknadsandelen på ca. 10 %, men med stora geografiska olikheter. Föreningsbanken har klart starkare ställning på landsbygden än i storstäderna. Bland kunderna märks en stor andel småföretag, även bortsett från jordbruksföretag.

Under 1989 uppgick balansomslutningen till över 107 miljarder kronor, och rörelseresultatet blev drygt 960 miljoner kronor, vilket innebar en ökning från föregående år med 14 %. Samma år uppgick återbäringen till medlemmarna till 161 miljoner kronor.

Kooperativt engagemang

Inom Föreningsbanken finns en förståelse för och kunskap om Kooperationen. Det kooperativa engagemanget varierar

dock tro-ligen avsevärt bland de ca. 5.000 anställda. Generellt sett är engagemanget störst hos de ca. 6.000 förtroendevalda som finns inom föreningsbanksrörelsen.

Föreningsbanken startade under 1984 ett internt förnyelsearbete kallat "Bankkooperativa offensiven", vilket offentliggjordes på en presskonferens i oktober 1985. Man ville därmed betona sin särart som kooperativ bank, dvs att man i första hand är en personsammanslutning och inte en kapitalsammanslutning.

På presskonferensen sades att "syftet är att lägga fast en strategi för 90-talets Föreningsbank, att höja kunskapen om bankens affärsidé bland anställda och förtroendevalda och att profilera bankens särart mot omvärlden." Föreningsbanken tog alltså fasta på att den kooperativa formen både gav medlemmarna inflytande och kontroll samt att den borde utgöra en stark konkurrensfördel även rent kommersiellt.

Kampanjen genomfördes i tre steg. Det första steget innebar en omfattande rådslagsverksamhet ute i föreningsbanksrörelsen. Denna ledde till fastställandet av en strategi för hela rörelsen, Föreningsbankens 10 teser. Det andra steget kallades "intern marknadsföring" och innehöll bl.a. studiecirklar för samtliga anställda och förtroendevalda.

Det tredje steget påbörjades under andra halvåret 1986 och benämndes "extern offensiv". Det hade således till mål att föra ut Föreningsbankens särart och ambitioner. Slutligen underströks att detta inte fick ses som en isolerad kampanj, utan den "Bank-kooperativa offensiven" är därför ett projekt som aldrig får avslutas."

Föreningsbanken är den huvudsakliga bankförbindelsen för den etablerade producentkooperationen, men har också ett antal ny-kooperativa företag som kunder. Föreningsbankerna har därigenom en stor erfarenhet av såväl kooperativt företagande som småföretagandets generella villkor. Föreningsbankens roll i en nykooperativ utveckling är att fungera som rådgivare i ekonomiska/juridiska frågor och som traditionell bankkontakt. Ett direkt engagemang utöver bank-rådgivningsfunktionen i enskilda projekt är dock inte förenligt med bankrollen.

Föreningsbankens engagemang i KoopService är ett påtagligt och viktigt bidrag till kooperativ utveckling. Detta tillsammans med enskilda lokalbankers och regionbankers engagemang/medlemskap i lokala kooperativa utvecklingscentra (LKU) visar att förenings-bankerna har ett seriöst intresse av kooperativa frågor.

KoopService

KoopService är en del av det utvecklingsprogram för Kooperation som staten och den etablerade Kooperationen startade 1985/86. KoopServices uppgift är att ge kvalificerad ekonomisk och juri-disk rådgivning till de som startar eller driver kooperativ, samt att vara ett stöd för LKU på dessa områden.

Verksamheten inom KoopService beskrivs närmare i kommande kapitel, under rubriken "3.2.2 KoopService".

3. DEN ETABLERADE KOOPERATIONENS INSATSER

CENTRALA

Vi har i föregående kapitel kunnat se exempel på målinriktade insatser från etablerad kooperation i avsikt att stimulera och stödja ny kooperativ utveckling. Dessa insatser syftar såväl till att främja en kooperativ utveckling inom de egna organisationerna som till att stödja framväxten av nya fristående kooperativ. Ett genomgående syfte är att därmed stärka den kooperativa sektorns roll i samhälle och näringsliv.

Engagemanget varierar såväl mellan de olika organisationerna som mellan olika delar av landet. Störst insatser förefaller göras i de organisationer och på de orter där man:

- a) själva arbetar med småskaliga föreningar (främst HSB, LRF och Riksbyggen)
- b) i sin egen verksamhet kan få någon påtaglig nytta av den ny-kooperativa utvecklingen (främst HSB, KF/-Konsum, LRF och Riksbyggen)
- c) i övrigt har nära samarbete med ideellt, fackligt och annat föreningsliv. (samtliga organisationer i varierande grad)

Förutsättningarna till aktivt stöd från etablerad kooperation ökar i takt med att denna på något sätt kan identifiera sig med den nya kooperationens framväxt och verksamhet. Därför är det av stor betydelse att lyfta fram likheter mellan etablerad och ny kooperation, samt sprida exempel på positiva erfarenheter då samarbete har lett till utveckling för båda parter.

Inom den etablerade Kooperationen finns vidare ett starkt behov av att inför sig själv och sina medlemmar kunna motivera koope-rativa utvecklingsinsatser och ev. stöd till ny Kooperation. Man understryker ofta att man varken är en ideell stödorganisation eller någon bidragsgivande myndighet. Förutsättningarna för att kunna motivera sina insatser har ökat betydligt i takt med att allt fler goda exempel har kunnat presenteras under senare år.

Inom en del organisationer finns emellertid fortfarande en viss tveksamhet till den egna rollen i samband med ny kooperativ utveckling, samt vilka möjligheter som här föreligger för den egna utvecklingen. Förklaringarna till detta kan vara flera, men beror inte sällan på problem med den egna verksamheten.

Delar av den etablerade Kooperationen har, till följd av affärsstrategi och intern omstrukturering, tvingats koncentrera all sin energi på den egna huvudverksamheten och den egna organisationen. Detta har i sin tur ibland lett till en benägenhet att lägga mindre vikt vid branschfrämmande verksamheter och därmed mindre öppenhet gentemot aktörer utanför den egna organisationen. Intresset av att utveckla kontakter med ny Kooperation har därför varit svagare inom företag och föreningar med denna problembild.

Inom de tveksamma och svagt intresserade organisationerna bedöms förutsättningarna att på sikt medverka vid utvecklingen av ny-kooperativa verksamheter dock som goda. Svårigheten består ofta i att finna idéer om hur insatserna ska kunna kopplas till den egna verksamheten, och helst ges affärsmässigt innehåll utöver det idémässiga. När idéer och affärer kan kopplas samman skapas

den starkaste förutsättningen för gott samarbete kring kooperativ utveckling.

Variationerna i insatser förefaller i viss mån vara beroende dels av enskilda personers engagemang och dels av organiserade kontakter de kooperativa organisationerna emellan, liksom mellan etablerad Kooperation och ny Kooperation. Därmed understryks betydelsen av lokala kooperativa utvecklingscentra (LKU). På de orter/regioner LKU fungerar väl finns en bra plattform för den etablerade Kooperationens insatser till stöd för utvecklingen av ny Kooperation.

I stor utsträckning beror kooperativ utveckling på Kooperationens egen förmåga att överföra och ta tillvara erfarenheter samt skapa stödstrukturer för de nya kooperativen, utan att därmed över-organisera insatserna.

3.1. ETT ANTAL STRATEGISKA OMRÅDEN

Vi kan se ett antal områden i arbetet med kooperativ utveckling som under de senaste åren vickt särskilt intresse inom den etablerade Kooperationen. Dessa områden är:

- 1) Kooperativ utveckling med anknytning till boendet
- 2) Föräldrakooperativ inom barnomsorger
- 3) Skolkooperativ

Utöver detta kan vi se andra områden där engagemanget hittills inte har varit lika stort, men där vi märker

ett ökande intresse. Främst ser vi framför oss en stor utvecklingspotential, såväl kvantitativt som kvalitativt, vad gäller nya kooperativ inom eller i nära anslutning till den offentliga sektorn. Detta gäller såväl kooperativ inom vård och omsorg som inom den tekniska förvaltningen.

Vår bedömning är att vi inom de närmaste åren kommer att få se fler kooperativ inom bl.a. äldreomsorg och hemtjänst samt inom hälso- och sjukvård och rehabilitering. Vidare tror vi att det finns förutsättningar till en god expansion vad gäller lokala inköpskooperativ, bilandelsföreningar, arbetskooperativ inom kunskapssektorn, samt olika typer av kooperativ inom sektorerna fritid och turism.

I det följande kommer vi dock att koncentrera oss på insatser kring de tre områden som nämnts ovan.

3.1.1 Kooperativ utveckling med anknytning till boendet

Den etablerade Kooperationen medverkar aktivt till flera kooperativa utvecklingsprojekt med anknytning till boendet. Främst gäller detta insatser i bostadsområden som har kooperativa föreningar tillhörande HSB och Riksbyggen.

I vissa fall har nya kooperativ bildats, medan det i andra fall handlat om att skapa nya verksamheter inom existerande kooperativa former, främst kooperativa bostadsrättsföreningar.

Notabelt är att både HSB och Riksbyggen under det senaste året kraftigt har förstärkt resurserna, såväl cen-

tralt som regionalt, för stöd till lokal kooperativ utveckling.

Inom HSB finns för närvarande ett trettiotal igångsatta projekt med vidgad boendeservice. Karaktären på projekten varierar, men gemensamt för dem är att de på något sätt är knutna till bostads-rättsboende och fastighetsförvaltning samt ideellt grannskapsarbete. Vidare finns ett antal bostadsrättsföreningar för äldre samt föräldrakooperativa daghem i främst nybyggda HSB-områden. Båda dessa verksamhetsgrenar utvecklas kraftigt.

Inom Riksbyggen finns många kooperativa projekt på planerings-stadiet, medan sammanlagt mellan 20 och 30 är i drift eller på gång att startas. Projekten finns inom områdena bostadsrätts-föreningar för äldre, utökad boendeservice, boende för särskilda behov (främst allergiboende) samt naturnära boende (ekobyar). Härtill kommer ett antal projekt kring kooperativ hyresrätt.

De kooperativa utvecklingsprojekten utvecklas inom respektive organisation, på uppdrag av de egna medlemmarna. Verksamheten kan därmed intieras och drivas utan särskilt stöd från stat eller kommun. I de fall där ett lokalt kooperativ övertar verksamhets-ansvar från kommunen, till exempel i fråga om hemtjänsten, behöver dock ett särskilt avtal tecknas.

Den etablerade bostadskooperationen har en outnyttjad potential när det gäller att stödja nya kooperativa initiativ i boendet. Man kan bidra med erfarenheter av kooperativ organisering och har kompetens och resurser på en mängd områden som bättre skulle kunna komma nya kooperativa verksamheter till godo. Dessutom händer idag mycket utanför den etablerade bostadskooperationen som

tangerar dess verksamhetsområde, och där den har möjlighet att hämta erfarenheter och inspiration.

Även andra grenar av den etablerade Kooperationen har börjat se möjligheter till utveckling av boendeområdesanknutna verksamheter. I en by eller stadsdel med vikande underlag för en dagligvarubutik kan ortens konsumentförening tillsammans med de boende finna nya former för varudistributionen. Då kan man dels komplettera professionella arbetsinsatser med frivilliga och dels hitta sätt att utvidga serviceutbudet och därigenom under-laget för verksamheten. På liknande sätt kan man samverka kring exempelvis lokala inköpsföreningar och bilandelsföreningar.

En utförligare redogörelse kring kooperativ utveckling med an-knytning till boendet återfinns i Koopi:s rapport kring "Boendeområdesanknuten kooperativ utveckling".

3.1.2 Föräldrakooperativ och Serviceföreningen Vårat Dagis

I Serviceföreningen Vårat Dagis programförklaring som antogs av föreningsstämman 1990, finns följande definition av begreppet föräldrakooperativ barnomsorg:

"Den föräldrakooperativa barnomsorgen utgörs av daghem och fritidshem som drivs av föreningar i vilka föräldrarna är medlemmar. Dessa verksamheter är en form av brukarkooperation som uppstår ur ett behov av bra barnomsorg: föräldrarna sluter sig samman och använder kooperativ verksamhet för att därigenom tillgodose behovet av en väl fungerande omsorg för sina och varandras barn.

Den föräldrakooperativa formen innebär att brukarnabarnens föräldrar - tar ansvar för och har inflytande i barnomsorgsverksamheten. Verksamheterna är också beroende av brukarnas delaktighet och medverkan, vilket öppnar möjlighet till utveckling av barnomsorgens kvalitet. Hur brukarnas delaktighet och medverkan skall organiseras samt inom vilka arbetsområden och i vilken omfattning, kommer an på varje föräldrakooperativ att besluta om."

Bakgrund och utveckling

Ett av de första föräldrakooperativen - "Lekloftet"-startades redan 1969 av en grupp studerande småbarnsföräldrar i Lund.

År 1985 fanns drygt 100 föräldrakooperativ i 31 kommuner. Bona folkhögskola anordnade detta år kurser för erfarenhetsutbyte mellan föräldrakooperativ, vilket bl.a ledde till att kontakter mellan KF och aktiva föräldrakooperativ inleddes.

Sedan dess har utvecklingen gått starkt framåt, och många nya föräldrakooperativ har bildats. Det är svårt att idag med exakt-het ange det totala antalet föräldrakooperativa daghem. En uppskattning efter socialstyrelsens beräkningar på basis av upp-gifter från 1989, visar att det troliga antalet är närmare 800.

Föräldrakooperationen i sin helhet beräknas vidare omsätta drygt 600 miljoner kronor per år. Antalet medlemmar är ca. 10.800, och av dessa beräknas ca. 3.000 föräldrar inneha någon form av förtroendeuppdrag.

Föräldrakooperativens andel av det totala antalet barnomsorgs-platser uppgår till ca 5 % och för närvarande är i runda tal var sjätte ny daghemsplats kooperativ.

Serviceföreningen Vårat Dagis

KF och Folksam arbetade 1986 gemensamt fram rapporten "Vårat Dagis - en möjlighet för alla?". Denna rapport, som omfattar den första genomarbetade kartläggningen av existerande föräldra-kooperativ, resulterade i att KF och Folksam tillsammans med HSB:s riksförbund och Riksbyggen tog initiativet till bildandet av Serviceföreningen Vårat Dagis ek för. Samma år gavs skriften "Föräldrakooperativa daghem - en vägledning" ut av Kooperativa institutet.

Civildepartementets betänkande "Ju mer vi är tillsammans" (SOU 1987.33, 34 och 35) var 1987 ute på remiss. Betänkandet innehåller en översikt av verksamheter i föreningsregi inom kommunernas och landstingens ansvarsområden samt förslag till åtgärder för att undanröja hinder för en fortsatt utveckling. Föräldrakooperativen ägnas stor uppmärksamhet och Service-föreningen Vårat Dagis var en av remissinstanserna.

Ungefär samtidigt genomförde Vårat Dagis den första omfattande intressebevakningen för föräldrakooperativen, när frågan om ett nytt system för utbetalning av statliga bidrag för barnomsorg skulle avgöras. Det nya systemet trädde i kraft 1988. Detta lade grunden till kontinuerliga kontakter med bl.a Socialdepartementet och Socialstyrelsen.

Serviceföreningen Vårat Dagis gav 1989 ut skriften "Föräldra-kooperativa daghem - en starthjälp", med projektstöd av Social-departementet. Denna har mött stor

efterfrågan, och uppenbart haft stor betydelse för bildandet av många föräldrakooperativa daghem.

Vidare har Serviceföreningen Vårat Dagis utvecklat en bred kurs-verksamhet som riktar sig till såväl personal som föräldrar. Kursutbudet är indelat i dels ett stående basutbud och dels ett flexibelt utbud innehållande fortbildningskurser med tonvikt på pedagogik för anställda, vilka varierar år från år. Några exempel på kurser i basutbudet är "ekonomisk administration och redo-visning", "organisation och samarbete" samt "personalansvar och föreståndarrpollen".

Sedan hösten 1990 driver Vårat Dagis ett utvecklingsprojekt benämnt FIA-projektet (Föräldrakooperativens inre arbete). Bak-grunden är att den föräldrakooperativa barnomsorgens kraftiga expansion inneburit behov av ökad kunskap och intensifierade utvecklingsinsatser.

FIA-projektet är indelat i tre faser:

A) Skapande av **Forum för metodutveckling**, som inriktas på att sammanställa och förmedla kunskap och idéer om metoder för föräldrakooperativens kontinuerliga utvecklingsarbete.

B) Genomförande av en **erfarenhetsstudie**, som syftar till att dokumentera erfarenheter från 12 föräldrakooperativ som varit i drift i minst två år.

C) Utredning kring **kriterier och kvalitetskrav** på föräldra- kooperativ och annan enskild barnomsorg, i syfte att kartlägga den totala floran förekommande daghem med enskilda huvudmän och grader av utvecklat brukarinflytande i kommunernas reguljära barnomsorg.

De kooperativa centralorganisationerna

Även de kooperativa centralorganisationerna har varit för sig ökat sitt intresse för och stöd till utvecklingen av barnomsorg på föräldrakooperativ grund. Detta gäller såväl bostadskooperationen som lantbrukskooperationen. HSB har sedan slutet av 80-talet startat föräldrakooperativ i nybyggda bostadsrättsföreningar runt om i landet. HSB tar initiativet, förbereder lokal och deltar i uppbyggnaden av kooperativet. En särskild handbok för start och drift av HSB-dagis finns framtagen.

Riksbyggen har i två kommuner - Malmö och Staffanstorps - under 1990 tecknat avtal om att ansvara för barnomsorg i föräldra-kooperativ form. Utmärkande för Riksbyggens föräldrakooperativa modell är att föräldrarna inte har någon arbetsplikt. Riksbyggen sköter den tekniska och ekonomiska förvaltningen och administrationen.

LRF (Lantbrukarnas Riksförbund) driver projektet "Bygdens dagis" för att stimulera start av föräldrakooperativ på landsbygden.

Kooperationens förhandlingsorganisation (KFO) organiserar drygt 500 föräldrakooperativa daghem med arbetsgivaransvar. Därmed bistår KFO dem med såväl utbildning som annat stöd kopplat till deras roll som arbetsgivare.

3.1.3 Skolkooperativ

Det första skolkooperativet i Sverige startade 1976 på Hjalmar Lundbohmsskolan i Kiruna. Kooperativet, som var en skolkafeteria, döptes till Skopan. Sedan dess har

skolkooperativen bara blivit fler och fler, och idag finns ca. 70 st skolkooperativ på såväl grund-, gymnasie- som folkhögskolor.

Dagens skolkooperativ

Det flesta av dagens skolkooperativ är skolkafeterior, men det förekommer även inköpscentraler för skolmateriel, odlingar, U - landsbutiker, kiosker, secondhandaffärer m.m. I stort sett samtliga är organiserade som konsumentkooperativ.

Både antalet medlemmar och omsättningen i skolkooperativen varierar i stor utsträckning, detta beroende på skolornas olika storlek och övriga förutsättningar. På vissa skolor har man exempelvis mycket praktik, medan man på andra bor i internat.

Vanligtvis är såväl majoriteten av eleverna som personalen medlemmar i kooperativet.

Uppskattningvis har skolkooperativen knappt 10.000 medlemmar, varav uppemot 1.000 är förtroendevalda i bl.a. styrelser och förvaltningsråd. Omsättningarna per år varierar ifrån 30.000 kronor till 1.000.000 kronor. Många har egen anställd personal.

Oftast förekommer någon form av återbäring. En del har utvecklat "kollektiv" återbäring vilket kan ta sig uttryck i exempelvis investeringar i skolkooperativets miljö, anordnande av gemensamma aktiviteter typ studieresor m.m. Andra har traditionell återbäring, vilken i flera fall kan uppgå till 10 %.

Den etablerade kooperationens roll

Initiativet att uppmuntra och stödja start av skolkooperativ togs 1975 av elevrörelsen och Kooperativa förbundet (KF) gemensamt. Syftet var att motverka privata vinstintressens intäde i skolan.

Under en rad av år bistod KF med handledningar och kursverksamhet kring skolkooperativ. På lokal nivå har skolkooperativen samarbetat med konsumentföreningarna, från vilka man fått såväl stöd och hjälp med formaliteter som leverans av varor.

Från 1984 överfördes ansvaret för de centrala insatserna från KF till Kooperativa institutet. Under de följande åren ökade antalet skolkooperativ, samtidigt som de började omfatta fler områden än de traditionella skolkafeteriorna. Kooperativa institutets insatser har främst inriktats på rådgivning, utbildningsinsatser samt produktion av olika typer av material.

Arbetet har hela tiden skett i nära samverkan med Elevorganisationen i Sverige samt Sveriges Folkhögskoleelevers förbund. Dessutom har under senare år de lokala kooperativa utvecklingsorganen (LKU) engagerat sig i skolkooperativ utveckling. En särskild satsning har, med framgång, gjorts i Skåne.

Skolkooperativets positiva effekter på skolan

Förekomsten av skolkooperativ föregås av någon form av behov av en vara eller en tjänst, vanligtvis en möjlighet att träffas för att fika och umgås. Härutöver har skolkooperativen visat sig ge en rad andra positiva effekter på skolans eget arbete. Några exempel på detta är:

- o Förbättrad demokrati i skolan
- o Verklighetsanknuten undervisning - en möjlighet att kombinera teori och praktik
- o En samlingspunkt för elever och övrig personal på skolan
- o En verksamhet som ger eleverna möjlighet att visa på sina praktiska förmågor
- o Ökat ansvarstagande för den gemensamma skolmiljön

Elevernas engagemang i skolkooperativen organiseras på olika sätt på olika skolor. Tre former är vanliga, nämligen:

- o Skolkooperativet utgör en integrerad del i undervisningen i flera ämnen/ämbesblock
- o Skolkooperativet utgör ett tillvalsämne (grundskolan) eller ingår i undervisningen på särskild linje (gymnasieskolan)
- o Frivilligt engagemang av elever på raster och i anknytning till skoldagen.

Framtida möjligheter

Med stor säkerhet kommer vi att få ett större antal skolkooperativ i framtiden. En nyligen genomförd enkät till landets samtliga gymnasieskolor, samt grundskolorna i tre län, visar att drygt 40 % har något slags elevdriven verksamhet av ekonomisk karaktär. Ofta behöver verksamheterna en mer stabil organisatorisk struktur. En stor uppgift består därmed i att kooperativisera dessa.

Flera skolkooperativ har uttryckt ett önskemål om att starta en stödförening för skolkooperativen, vilken

skulle få ungefär motsvarande funktion som serviceföreningen Vårat Dagis visavi föräldrakooperativen. Förberedelser för detta sker nu på Koope-rativa institutet. Genom ett regelbundet utkommande informations-blad till landets skolkooperativ, skall information förmedlas dem emellan. Vidare kommer olika slag av arrangemang att anordnas för de som ansluter sig till föreningen.

Bland de ytterligare områden som bedöms vara intressanta ur utvecklingssynpunkt återfinns kooperativ på högskolor. Det första högskolekooperativet håller i dagarna på att starta på Stockholms universitet.

3.2. RESURSER FÖR STÖD TILL NY KOOPERATIV UTVECKLING

Utöver de resurser som varje kooperativ organisation lägger ner enskilt finns idag ett antal gemensamma och/eller övergripande organisationer som blivit väsentliga resurser i arbetet med att utveckla ny kooperation. Vi kommer i det följande att ge en kortfattad beskrivning av de insatser dessa svarar för.

Den som är intresserad av mer information hänvisas till att ta kontakt med respektive organisation. En förteckning över adresser återfinns längst bak i rapporten (bilaga 3).

Kooperativa rådet beslutade 1985 att under en femårsperiod bygga upp ett utvecklingssystem för stöd till kooperativ utveckling. Detta system kom att bestå av insatser fördelade på tre olika program:

1. Basprogrammet för kooperativ utveckling (förlagt till Koopi)
2. KoopService (förlagt till Föreningsbanken)
3. Lokala kooperativa utvecklingscentra (under succesiv uppbyggnad i olika delar av landet)

Utöver de insatser som görs inom dessa utförs också arbete av stor betydelse inom Serviceföreningen Vårat Dagis. En kort beskrivning av detta återfanns i det föregående avsnittet.

Vidare har Kooperationens förhandlingsorganisation (KFO) kommit att alltmer aktivt bidra med praktiskt stöd och rådgivning till nya kooperativ, i takt med att alltfler sådana blivit medlemmar i KFO. Även denna organisation beskrivs kortfattat i det följande.

Härutöver finns en rad privata rådgivningsbyråer och konsultfirmor, med växlande kompetens samt grad av förankring, vilka har koncentrerat sig på att sälja konsulttjänster till nya kooperativ. Vi har dock avstått från att göra någon genomgång av dessa i denna rapport.

3.2.1 Kooperativa institutet (Koopi)

Bakgrund

Kooperativa institutet (Koopi) bildades 1975 som en plattform för samarbete mellan de konsumentkooperativa

organisationerna HSB, Folksam, KF, OK, RESO och Riksbyggen. Efter några år ersattes RESO av Fonus som medlem i Koopi, sedan RESO ombildats till dotterbolag till KF. Sedan januari 1990 återfinns LRF som associerad medlem.

Koopi har på olika sätt arbetat med ny Kooperation och övrig kooperativ utveckling under hela 80-talet. Detta har inneburit insatser av såväl utredande som operativ karaktär.

Ett av de områden som ägnades mest uppmärksamhet i början och mitten av 80-talet var utvecklingen av föräldrakooperativa dag-hem. Utöver en löpande bevakning och vissa kartläggningsinsatser gav Koopi direkt stöd, främst i form av rådgivning, vid start av kooperativa dagis samt producerade en del skrifter i ämnet.

För att hjälpa arbetslösa ungdomar att starta arbetskooperativ drevs under perioden 1983-86 det s.k. Ungkoopprojektet. Inom detta avsattes resurser för regional rådgivning, vilka lade grunden till en del av de lokala kooperativ utvecklingscentra (LKU) som existerar idag. Vidare drevs under åren 1987-89 ett projekt under namnet KARM, Kooperativ arbetsmarknadspolitik, inriktat på utbildning av handledare och andra personer som ger stöd till arbetslösa.

Basprogrammet kring ny kooperativ utveckling 1986-1989

Kooperativa rådet beslutade 1985 att under en femårsperiod bygga upp ett utvecklingssystem för stöd till kooperativ utveckling.

Sedan 1986 arbetar Koopi med den del av det kooperativa utvecklings-systemet som gått under namnet "Basprogrammet". Arbets-området har dock under 1990 bytt namn till "Ny Kooperation".

Koopi:s arbete har varit inriktat på långsiktiga utvecklings-frågor samt information och forskning inom det nykooperativa området. Vidare har Koopi ofta förmedlat erfarenheter mellan kooperativ. Grunden för denna erfarenhetsförmedling har givetvis varit att Koopi under åren fått en god överblick över vad som händer inom det nykooperativa området i hela Sverige.

Under åren 1986-1989 bedrevs en viss information och rådgivning till grupper som ville starta och bedriva verksamhet i kooperativa former. Det gällde bl.a. personer som ville ha hjälp med att starta hantverkskooperativ, kooperativ för handikappade, ungdomskooperativ, bokcafeer, arbetskooperativ och områdes-kooperativ. Vidare förekom mycket rådgivning till projektledare inom kommuner och folkrörelser, främst koncentrerad på erfarenhetsförmedling, stadgefrågor och hjälp med myndighetskontakter.

Andra viktiga målgrupper för Koopi:s insatser har varit kommunalpolitiker, politiska partier, forskare, studenter och massmedia. Såväl inom som utom Kooperationen har Koopi medverkat vid kurser, konferenser och seminarier.

Arbetet med "Ny Kooperation" fr.o.m. 1990

Som en konsekvens av en organisationsförändring inom Koopi 1989 har arbetet fr.o.m. 1990 bedrivits med en mer strategisk inriktning än tidigare. All direkt rådgivningsverksamhet har hänvisats till de lokala koopera-

tiva utvecklingscentra (LKU) som idag är både fler och mer utvecklade än då utvecklingssystemet startades. Därmed har rådgivning och information huvudsakligen kunnat skötas på lokal och regional nivå.

Koopi:s övergripande policy kring arbetet med ny kooperation har fr.o.m. januari -90 varit följande:

"KOOPI:s arbete med **ny kooperation** skall utgöra en aktiv driv-kraft i arbetet för en kooperativ utveckling utifrån uppgifterna

Bevaka, Analysera samt **Påverka**. KOOPI skall genom kontakter med

bl.a. andra organisationer, myndigheter, politiker, journalister, folkbildare, forskare och etablerad kooperation underlätta en kooperativ utveckling på nya behovsområden.

Insatserna inom det kooperativa utvecklingssystemet måste bygga på principen om ömsesidigt stöd mellan de olika delarna, dvs. LKU-organen, KoopService och KOOPI:s arbete med **ny kooperation**. KOOPI skall därmed utgöra ett aktivt stöd för, och arbeta i nära samverkan med, LKU-organen och KoopService.

KOOPI skall endast ta på sig de uppgifter som inte kan klaras på lokal nivå av LKU:n eller inom ramen för KoopService företags-specifika kompetens. En stor andel av nedan beskrivna arbets-uppgifter kan utföras genom att andra aktörer inom utvecklings-systemet engageras av KOOPI."

De arbetsuppgifter som Koopi därmed koncentrerat sig på är:

- a) **Förmedling av erfarenheter** genom:

- o Materialproduktion
- o Nyhetsbrev ang. kooperativ utveckling
- o Konferenser kring kooperativ utveckling

Erfarenhetsförmedling omfattar såväl förmedling av erfarenheter mellan etablerad och ny Kooperation som förmedling av erfarenheter mellan nya kooperativ. En del av den litteratur kring etablerad Kooperation som producerats har även varit till nytta för nykooperatörer. Detta gäller såväl litteratur kring dags-aktuella frågor som klassiska kooperativa skrifter.

Bland de nykooperativa skrifter som producerats under senare år återfinns ett studiecirkelmateriel "Att skapa kooperativ" samt skrifter kring föräldrakooperativa daghem, bilandelsföreningar, handikapp och Kooperation, kooperativ för äldre, arbetskooperativ och personalägda företag, kooperativ stadsdel, bykooperativ, internationella erfarenheter samt ett antal fallstudier.

Vidare produceras en ny skriftserie, "Kooperativmodeller för framtiden", som främst handlar om Kooperation inom offentlig sektor. Skrifterna utformas så att de såväl ger exempel på redan existerande verksamheter som tips på hur man går till väga för att själv starta kooperativ.

Även andra typer av skrifter kring kooperativ utveckling produceras löpande av Koopi. Exempel på detta är debattboken "Ombyggnad pågår" som handlar om Kooperation och offentlig sektor, samt boken "Skola för samarbete" som belyser Kooperation inom skolan.

Utöver detta förekommer regelbunden information till bestämda målgrupper. "Aktuell information från Koopi" sänds till samtliga ledamöter i LKU-styrelserna, och ett

särskilt nyhetsbrev kring kooperation inom offentlig sektor sänds till prenumeranter.

b) Utarbetande av modeller och koncept för nya kooperativ inom

strategiskt viktiga områden i syfte att underlätta ett bredare arbete på lokal nivå inom nya sektorer.

Inom detta arbetsområde har Koopi främst koncentrerat sig på den kooperativa utvecklingen inom och i nära anslutning till den offentliga sektorn. Särskilt har arbetet handlat om modeller för konsumentkooperativa vårdcentraler, områdeskooperativ samt kooperativ inom hemtjänsten.

c) Utredningsinsatser i syfte att främja ny kooperativ utveckling, såsom utredningar kring exempelvis:

- o Regional utveckling
- o Värderingsförändringar
- o Framtidsstudier

Bland de utredningsinsatser som initierats återfinns en kartläggning av de regionala utvecklingsfondernas inställning till och arbete med ekonomiska föreningar, vilken genomfördes vintern -89/90. Denna visade att utvecklingsfonderna i dagsläget saknar såväl förmåga som vilja att medverka till utvecklingen av nya kooperativ. Skall detta göras möjligt krävs särskilda insatser.

Koopi har även genomfört utredningsinsatser i samarbete med andra utredande organ. Således har man samarbetat med expertgruppen för forskning kring regional utveckling (ERU) kring en utredning om olika regionala faktors betydelse för kooperativ utveckling.

Vidare har startats ett samarbete med SIFO kring värderings-förändringar av betydelse för den kooperativa utvecklingen.

d) Insatser för att stödja forskning kring ny kooperation, samt skapa mötesplatser mellan forskare och personer som är aktiva inom den nykooperativa sektorn.

Under åren har ett antal forskarrapporter kring ny kooperation och kooperativ utveckling publicerats. Vidare har en mindre grupp bestående av forskare och LKU-representanter börjat utforma ett program för tillämpad forskning kring lokal kooperativ utveckling.

Koopi har tidigare även svarat för insatser som gäller samverkan mellan de lokala kooperativa utvecklingsgrupperna (LKU). Insatserna har bl.a. omfattat produktion av ett särskilt LKU-nyhetsbrev. I takt med att LKU-organisationerna vuxit i styrka och stabilitet har dessa själva tagit över detta ansvar, och svarar idag såväl för produktion av nyhetsbrev som koordinerande möten och utbildning/fortbildning av LKU-rådgivare.

3.2.2 KoopService

KoopService startade 1987 och är en del av det kooperativa utvecklingssystemet. Enligt Kooperativa rådets programskrift "Kooperationens utvecklingssystem" ska KoopService ha följande verksamhetsområden:

1. Utveckla och tillhandahålla rådgivning och konsulttjänster som berör alla former av kooperativ verksamhet.

2. Utveckla det kooperativa företagsservicebegreppet.

3. Förmedla kontakter med myndigheter, utvecklingsfonder, finansieringsinstitut etc.

4. Sprida information om det kooperativa företagens villkor och särart samt allmänt medverka till ökad kunskap i samhället om Kooperation.

Punkt två har sedermera av KoopService reviderats till "Utveckla kooperativ företagsservice."

Den övergripande anledningen till inrättandet av KoopService var behovet av kunskaper och rådgivning på specialistnivå, d.v.s. sådant som gick utöver vad som förväntades kunna klaras vid ett lokalt kooperativt utvecklingscentra (LKU).

Organisation och verksamhet

Fyra personer arbetar på KoopService och verksamheten består huvudsakligen av kvalificerad företagsekonomisk och juridisk rådgivning samt utbildning. Målgrupp är främst de som startar eller driver kooperativ samt LKU-rådgivare.

Vad gäller företagsekonomisk rådgivning bistår KoopService med utvärdering av affärsidéer, kalkyler och budget. Man behandlar även frågor rörande skatter, redovisning och finansiering. På det juridiska området är det främst associationsrätt, avtal och skattefrågor som behandlas.

Utbildningar för kooperativa företagare anordnas på de ovan nämnda områdena samt i marknadsföring, ledning och organisation.

KoopService ger också ut informationsmaterial och handböcker inom sitt område. Vidare ger man regelbundet ut informationsbladet "KoopKonsulten" som riktar sig till nykooperativa företagare och till de som är verksamma inom utvecklingssystemet.

KoopService har fått anslag för 1991. Därefter är det ovisst om man kan fortsätta sin verksamhet. Sannolikt måste en verksamhet av den typ som KoopService bedriver huvudsakligen vara anslags-finansierad i en eller annan form. Problemet är att det inte går att ta marknadsmässigt betalt av den kundgrupp man vänder sig till, nämligen kooperativ som ska starta eller just har startat.

Enligt vår bedömning kommer dock behovet av såväl kvalificerad ekonomisk som juridisk rådgivning att kvarstå.

3.2.3 Kooperationens förhandlingsorganisation (KFO)

Kooperationens förhandlingsorganisation (KFO) utgör arbetsgivar-representant för de flesta kooperativa och folkrörelseägda före-tagen i Sverige. Organisationen bildades 1943 och har omkring

1.000 medlemsföretag med ca. 100.000 anställda.

Medlemsföretagen omfattar flertalet branscher på svensk arbets-marknad inom handel-, industri- och serviceområdena. Dessutom är en stor andel av det ideella organisationslivet, bl.a. flertalet handikapporganisationer, medlemmar i KFO.

Organisationens uppgift är främst att biträda medlemmarna i förhandlingar med fackförbund och träffa kollektivavtal för medlemmarnas räkning. KFO lämnar också service i frågor som uppkommer i medlemsföretagens löpande personaladministrativa verksamhet samt utbildar de nya kooperativen i frågor som gäller deras roll som arbetsgivare.

Den växande nykooperationen har inneburit många nya medlemmar och därmed också nya arbetsuppgifter för KFO. Man organiserar idag flertalet föräldrakooperativa daghem med arbetsgivaransvar, drygt 500 st, och tecknar ett särskilt kollektivavtal för dessa med både Lärarförbundet och Svenska kommunalarbetareförbundet.

KFO:s bedömning är att äldreomsorgen och primärvården blir nästa områden där nya kooperativ kommer att växa fram. Därför för-bereder sig nu KFO på att, i likhet med vad som gäller för föräldrakooperativen, även inom dessa områden hjälpa till med avtal och anställningsrutiner för de nya kooperativ som väljer att bli medlemmar. Vissa insatser för att uppmuntra utvecklingen av nya kooperativ görs i samarbete med Kooperativa institutet.

4. LOKALA KOOPERATIVA UTVECKLINGSCENTRA (LKU)

Som vi tidigare konstaterat beslutade Kooperativa rådet 1985 att under en femårsperiod bygga upp ett utvecklingssystem för stöd till kooperativ utveckling. Ett av programmen i detta system, vilket sträcker sig fram t.o.m. juni -91, innebär en satsning på lokala kooperativa utvecklingscentra (LKU) i olika delar av landet.

Idag finns LKU på 14 platser. En adressförteckning över dessa återfinns i bilaga 4. Vissa LKU:n omfattade redan från starten en större region, exempelvis Skåne och Värmland, medan flertalet endast omfattade en kommun. Flera av dessa kommunala LKU:n har under de senaste två åren utvecklats till att omfatta en region, vanligtvis ett län. Totalt kan idag 10 LKU:n betraktas som regionala. Dessutom har de tre LKU:n som verkar i Stockholms län, succesivt utökat sina geografiska ansvarsområden samt inlett ett nära samarbete inom Stockholmsregionen..

Satsningen på LKU:n har generellt sett varit mycket framgångsrik.

Inför 1991/92 har regeringen i statsverkspropositionen föreslagit att det kooperativa utvecklingssystemet skall ersättas med en målmedveten satsning på stöd till och uppbyggande av fler lokala kooperativa utvecklingscentra. Vidare föreslås att de statliga resurserna ökas från 2,5 miljoner kronor till 5 miljoner kronor per år. En fördubbling av de ekonomiska resurserna i kombination med en kraftsamling på LKU-verksamheten innebär avsevärt förbättrade villkor i framtiden.

Dagens LKU:n fyller flera funktioner. För det första utgör de en plattform för statens stöd till lokal koope-

rativ utveckling. Dessutom utgör de flesta en plattform för samverkan mellan de kooperativa organisationerna på en ort eller i en region. Som vi tidigare konstaterat har detta stor betydelse för den etablerade kooperativens möjligheter att aktivt stödja och ta del av den nykooperativa utvecklingen i samhället.

I detta kapitel behandlas ett antal aspekter av betydelse såväl för verksamheten inom existerande LKU:n som samverkan mellan etablerad och ny Kooperation.

Flera antaganden och slutsatser grundar sig på resultaten av två enkäter som sändes ut i december 1990. I den ena undersöktes de preliminära intäkterna till LKU-verksamheten under 1990, och resultatet av denna redovisas i bilaga 1. I den andra undersöktes attityder till samverkan mellan etablerad och ny Kooperation. Resultaten av denna redovisas i bilaga 2.

4.1 Representation i styrelserna

Inledningsvis kan konstateras att de lokala kooperativa utvecklingscentra som hittills bildats har mycket varierande bakgrund samt organisationsform och styrelsesammansättning. De flesta LKU:n är registrerade som ekonomiska föreningar, men det förekommer även ideella föreningar och en stiftelse. Förklaringen till dessa skillnader ligger i att de varken är startade eller organiserade utifrån centrala riktlinjer, utan istället skapade utifrån varierande lokala behov och kunskaper.

Grunden för en del av dagens LKU:n lades i samband med det s.k. Ungkoop-projektet som Kooperativa institutet drev under perioden 1983-86. Andra LKU:n har skapats ur

de lokala kooperativa samarbetsgrupper (Koopsam-grupper) som startats av de etablerade kooperativa organisationerna under perioden 1975-1985. Andra LKU:n har initierats av grupper av personer eller organisationer med starkt intresse för nykooperation. Ofta har detta skett i samverkan med lokal etablerad kooperation eller organ inom den offentliga sektorn.

LKU:nas olika bakgrund har även inneburit att LKU-styrelsernas sammansättning kommit att se olika ut. Generellt märks en viss skillnad mellan å ena sidan LKU:n som har sin tyngdpunkt i de lokalt etablerade kooperativa organisationerna och å andra sidan LKU:n som i större utsträckning söker stöd inom den offentliga sektorn. Förutom olika kommunala förvaltningar har landstingen blivit en allt viktigare samarbetspartner.

I LKU-styrelserna utgör representanter för den lokala etablerade kooperationen den klart största gruppen. De flesta är formellt utsedda representanter för sina organisationer, men flera sitter mer informellt i egenskap av viktiga kontaktpersoner. Totalt utgör representanterna från den etablerade kooperationen mer än hälften av alla styrelseledamöter, men andelen, liksom typen av mandat, varierar kraftigt mellan olika LKU:n.

Vidare märks en skillnad mellan representation från konsument- respektive lantbrukskooperationen. Representanter från konsumentkooperationen återfinns i samtliga LKU:n, medan lantbrukskooperationen saknar representation i en del. Detta tycks delvis ha historiska orsaker, exempelvis att LKU:t utvecklats ur en lokal samarbetsgrupp för konsumentkooperativ samverkan. I något fall tycks det ha mer geografiska orsaker, kopplade till det

faktum att lantbrukskooperationen inte har någon omfattande verksamhet i utpräglad storstadsmiljö.

I de flesta LKU-styrelser återfinns en representant för nykooperationen. Dessutom har flera LKU:n utvecklat andra kontaktkanaler till nykooperativa företrädare, exempelvis genom att ha en särskild grupp för dessa.

I ett antal LKU-styrelser återfinns representanter för den offentliga sektorn, ofta olika kommunala förvaltningar. Även representanter hämtade från landstingen förekommer i en del LKU:n. Företrädarna för den offentliga sektorn är sällan utsedda på formella mandat för sina förvaltningar, utan medverkar i egenskap av viktiga kontaktpersoner för LKU:t.

Även andra företrädare återfinns i LKU-styrelserna och inom deras medlemskrets. Dessa är främst företrädare som arbetar inom:

- o Fackliga organisationer (främst LO och TCO)
- o Studieförbund (ABF och Studieförbundet vuxenskolan)
- o Barnorganisationer (Unga örnar och Förbundet Vi Unga)
- o Universitet (företagsekonomiska institutioner)
- o Politiska partier (Socialdemokraterna, Centerpartiet, Folkpartiet, Vänsterpartiet, lokala partier)
- o Näringslivet utöver Kooperationen
- o Övriga folkrörelseorganisationer

Förekomsten av dessa representanter varierar kraftigt mellan olika LKU:n. Deras medverkan i LKU-styrelserna förefaller lokalt betingad och direkt kopplad till den verksamhet LKU:t valt att prioritera.

4.2 Den ekonomiska situationen

För att få en klar bild av de ekonomiska förutsättningarna för dagens LKU har en särskild enkät kring deras intäkter under 1990 genomförts. En sammanställning av svaren återfinns som bilaga 1.

Inledningsvis kan konstateras att 13 av 14 LKU haft intäkter under 1990, och då tillsammans lyckats dra in drygt 10,4 miljoner kronor. Detta innebär ett genomsnitt på 800.000 kronor.

Intäkterna är fördelade på:

1. Medlemsavgifter/Grundstöd/Basstöd:

5.182.700 kronor

2. Projektorienterat uppdragsstöd:

3.581.800 kronor

3. Försäljning av konsulttjänster:

1.641.500 kronor

Den första kategorin avser medlemsavgifter samt grundstöd/basstöd som ej är förknippade med några särskilda krav. Den andra kategorin avser uppdragsstöd som är förknippat med en viss typ av insatser (t.ex. verksamhet riktad till skolan) och där flera intressenter (t.ex. hela styrelsen) är beställare. Den tredje kategorin avser ren försäljning av konsulttjänster, där det vanligen endast finns en beställare.

Vi kan konstatera en synnerligen stor skillnad mellan olika LKU:n, tydligt markerade genom att intäkterna varierar inom intervallet 14.700 kronor upp till 2.127-

.800 kronor. Totalt är det sex LKU:n vars intäkter översteg genomsnittet 800.000 kronor under 1990. Av dessa passerade 3 LKU:n 1 miljon kronor.

Av övriga sju LKU:n var det endast två som låg inom intervallet 500.000 - 800.000 kronor, medan fyra LKU:n låg mellan 216.200 och 495.000 kronor i intäkter. Slutligen hade ett LKU intäkter på endast 14.700 kronor under 1990.

Utöver stora skillnader i storlek kan också noteras en avsevärd skillnad vad avser typ av intäkter. Samtliga 13 LKU:n har intäkter i form av medlemsavgifter samt grundstöd/basstöd. Härutöver har nio LKU:n intäkter i form av projektorienterat uppdragsstöd samt åtta LKU:n intäkter genom försäljning av konsulttjänster.

Totalt tio LKU:n har sina största intäkter i kategorin medlemsavgifter/grundstöd/basstöd. Av dessa har fyra LKU:n **endast** denna typ av intäkter, medan övriga sex, om än i varierande utsträckning, även har en del intäkter under de andra rubrikerna. I genomsnitt genererade dessa tio LKU:n under 1990 intäkter på 570.000 kronor. Detta ska jämföras med ett genomsnitt på drygt 1.566.000 kronor för de tre LKU:n som istället har den ekonomiska tyngdpunkten på uppdragsstöd samt försäljning av konsulttjänster.

Notabelt är att ett LKU ensamt svarar för drygt 40 % av samtliga uppdragsintäkter, liksom att ett annat LKU svarar för nära 43 % av alla intäkter som härrör från försäljning av konsulttjänster.

Under 1990 erhöill LKU:na totalt 2.171.400 kronor i intäkter från etablerad lokal och regional Kooperation. Intäkterna fördelade sig på 1.196.600 kronor i form av medlemsavgifter samt grundstöd/basstöd, 874.800 kronor i form av projektorienterat uppdragsstöd samt 100.000 kronor i samband med köp av konsulttjänster. Därmed hade drygt 55 % av intäkterna från etablerad Kooperation karaktären av medlemsavgifter samt grundstöd/basstöd.

Av dessa svarade konsumentkooperationen för 1.597.300 kronor (knappt 74 %), fördelade på 993.500 kronor i medlemsavgifter samt grundstöd/basstöd, 516.800 kronor för projektorienterat uppdragsstöd samt 87.000 kronor i samband med köp av konsulttjänster. Därmed hade drygt 62 % av intäkterna från konsumentkooperationen karaktären av medlemsavgifter och grundstöd/basstöd.

Intäkterna från lantbrukskooperationen uppgick till 574.100 kronor (drygt 26 %), fördelade på 203.100 kronor i medlemsavgifter samt grundstöd/basstöd, 358.000 kronor för projektorienterat uppdragsstöd samt 13.000 kronor i samband med köp av konsulttjänster. Därmed hade endast drygt 35 % av intäkterna från lantbrukskooperationen karaktären av medlemsavgifter och grundstöd/basstöd, medan drygt 62 % utgjordes av projektorienterat uppdragsstöd.

Merparterna av intäkterna till LKU-verksamheten erhöills dock från den offentliga sektorn. Denna svarade för totalt 6.477.500 kronor under 1990, vilket utgör drygt 62 % av de totala LKU-intäkterna. Intäkterna från den offentliga sektorn fördelade sig på 3.883.000 kronor i grundstöd/basstöd, 2.078.000 kronor för projektoriente-

rat uppdragsstöd samt 516.500 kronor i samband med försäljning av konsulttjänster.

Staten svarade för 2.559.500 kronor av LKU-intäkterna under 1990. Dessa medel har främst kommit från Kooperativa rådet vid civildepartementet, men även intäkter från socialstyrelsen och arbetsmarknadsdepartementet har erhållits. Intäkterna från staten har i stort sett uteslutande karaktäriserats som grundstöd/basstöd.

Övriga intäkter från den offentliga sektorn har uppgått till 3.918.000 och främst erhållits från kommuner och landsting.

Medlen har fördelat sig på 1.325.000 kronor i grundstöd/basstöd, 2.078.000 kronor för projektorierat uppdragsstöd samt 515.000 kronor i samband med försäljning av konsulttjänster. Därmed hade endast knappt 34 % av dessa intäkter karaktären av grundstöd/basstöd, medan drygt 53 % utgjordes av projektorierat uppdragsstöd.

Intäkter från andra uppdragsgivare uppgick under 1990 till 1.757.100 kronor. Av dessa uppgick försäljning av konsulttjänster till 1.025.000 kronor och utgjorde därmed drygt 58 %.

4.3 Attityder till samverkan

Samarbetet mellan etablerad och ny Kooperation är givetvis beroende av vilka attityder och förväntningar som finns mellan de inblandade. Vi har därför även genomfört en enkätundersökning kring detta. En sammanställning av svaren återfinns som bilaga 2.

Den metod vi valt är att pröva ett antal påståenden kring samverkan mellan etablerad och ny Kooperation. De som svarar har fått ta ställning enligt en sjugradig som gett möjlighet till flera nyanser i svaren.

Enkäten har sänts till de som kan antas ha funderat mest på de aktuella frågeställningarna, LKU-styrelseledamöterna. Denna begränsning har givetvis inneburit att det inte möjligt att dra alltför generella slutsatser kring svaren. Emellertid har vår avsikt främst varit att mäta attityder samt tydliggöra ev. attitydskillnader mellan de olika grupper som är direkt berörda av och aktiva i LKU-verksamheten.

Av totalt 122 LKU-styrelseledamöter har 72 ledamöter besvarat enkäten inom den angivna tiden. Det innebär en svarsfrekvens på knappt 60 %, vilket får anses som ett tillfredsställande resultat.

Svaren ger anledning till en mängd reflektioner, och det är inte möjligt att här ge en heltäckande sammanfattning av dessa. Istället överlämnar vi till läsarna att studera resultaten och dra egna slutsatser. Varje LKU-styrelse bör kunna ha nytta av dem i samband med egna diskussioner om förväntningar och framtida verksamhet. Vi vill emellertid redovisa några av de reflektioner vi ser anledning att göra redan i det här skedet.

För det första framstår attityden till samverkan mellan etablerad och ny Kooperation framstår som mer enhetlig än vad som kanske förväntats. Svaren visar en generellt mycket positiv attityd till samverkan, och innebär ett instämmande i att det är värdefullt för såväl etablerad som ny Kooperation att förknippas med varandra samt att man kan lära mycket av varandra.

Enda tydliga avvikelserna markeras av representanterna från gruppen "kommun/landsting/länsstyrelse". Dessa skiljer sig markant från representanterna för konsumentkooperationen vad avser fråga 1 a, samt lantbrukskooperationen vad avser frågorna 1 b samt 2 a och 2 b. De skiljer sig också tydligt från representanterna för ny kooperation i flera frågor.

För det andra råder det en stor samstämmighet kring att det är viktigt att de nya kooperativen erhåller stöd från den etablerade kooperationen (fråga 3). Särskilt betonar representanterna för ny kooperation detta.

Av svaren på fråga 5 framgår dock att stödet från etablerad kooperation till nya kooperativ inte främst behöver innebära ekonomiskt stöd (endast 44 %, med små avvikelser mellan grupperna). Istället tycks den största möjligheten till stöd återfinnas kring "att lära av kunskaper och erfarenheter" (86 %, med stor samstämmighet bland de berörda).

För det tredje understryks i svaren att samverkan mellan ny och etablerad kooperation samt medverkan i LKU-verksamheten är viktig för att markera ömsesidig värdegemenskap. Emellertid framstår av svaren på frågorna 4 och 5 att det anses mer givet att etablerad kooperation ska markera värdegemenskap med ny kooperation än vice versa.

Även svaren på frågorna 1 a och 1 b ger uttryck för en likartad uppfattning, det anses mer värdefullt för etablerad kooperation att förknippas med de nya kooperativen än vice versa. Svaren på båda frågeställningarna är intressanta, i synnerhet som skillnaden återfinns bland svaren från samtliga grupper.

4.4 Några slutsatser inför framtiden

Mot bakgrund av de redovisade enkät-svaren vill vi redovisa ett antal slutsatser inför kommande års LKU-verksamhet och samverkan mellan etablerad och ny kooperation.

o Ett ekonomiskt grundstöd från staten (Kooperativa rådet) är av avgörande betydelse för att starta och driva ett lokalt kooperativt utvecklingscentrum (LKU). Grundstödet bör ha som huvudsakligt syfte att garantera allmänheten tillgång t i l l kostnadsfri information, rådgivning och i viss mån utbildning vid start och drift av kooperativa föreningar.

Grundstödet bör utgå efter det att avtal slutits mellan

Kooperativa rådet och respektive LKU.

o Mot bakgrund av den samlade Kooperationens andel av den totala svenska ekonomin, samt det ökade intresset för kooperativa lösningar även inom offentlig verksamhet, bör det totala statliga stödet till kooperativ utveckling öka. Det borde då vara rimligt att satsa resurser motsvarande minst 10 % av de resurser som idag, genom de regionala utvecklingsfonderna, i praktiken helt inriktas på rådgivning och stöd vid start av privata företag. Därmed skulle det årliga stödet till kooperativ utveckling drygt fördubblas. En sådan ökning bör kunna ske inom tre år.

o En viss andel av det statliga stödet bör avsättas för att göra insatser i syfte att starta nya lokala kooperativa utvecklingscentra i de orter/regioner där

sådana ännu saknas. Vidare bör en särskild pott avsättas för tjänsteköp utanför LKU-kretsen, i syfte att tillföra det lokala arbetet ytterligare kompetens.

o Utöver det statliga stödet är det angeläget att LKU regelbundet erhåller ekonomiska resurser i form av medlemsavgifter/grundstöd/basstöd även från lokal/regional nivå. Dessa medel bör kunna erhållas såväl från kooperativ som offentlig sektor, och är viktiga för att dels utgöra en lokal andel av LKU:ts grundtrygghet, och dels utgöra en garanti för lokal förankring. Det senare argumentet understryker vikten av att erhålla stöd från den befintliga kooperativa sektorn på orten/regionen.

o Varje LKU bör uppmuntras att, utifrån lokala förutsättningar och behov, utveckla en aktiv satsning på uppdragsverksamhet samt försäljning av konsulttjänster. Den redovisade kartläggningen av LKU-intäkter visar med all önskvärd tydlighet att det är just LKU:n som tidigt satsat på detta som idag har möjligheter att bedriva en stabil och offensiv verksamhet. På sikt bör de största utvecklingsmöjligheterna för varje LKU finnas inom dessa områden.

o LKU:na bör uppmuntras att utveckla en långsiktig kapitalbildningsstrategi och att göra årliga avsättningar till framtida investerings- och utjämningsbehov. Vidare bör LKU:na uppmärksammas på möjligheten att strategiskt använda förlagsinsatsinstitutet för externt kapital.

o LKU-ekonomins utveckling bör fortlöpande följas av Kooperativa rådet. Eventuellt bör en kartläggning

av det slag som gjorts i samvband med denna rapport genomföras varje år.

o Samverkan mellan ny och etablerad Kooperation har stor betydelse för den kooperativa utvecklingen. Ett LKU ger goda möjligheter till sådan samverkan. Det är därför angeläget att vidmakthålla en stor andel representanter från den kooperativa sektorn i LKU-styrelserna.

o Frågan om attityder till samverkan mellan etablerad och ny Kooperation bör fortlöpande hållas aktuell. Dessutom bör en liknande undersökning kring attityder till samverkan mellan offentlig sektor och nya kooperativa former genomföras. Den metod som använts i samband med denna rapport bör vara användbar även i ett sådant sammanhang.

6. KOOPERATIVA UTVECKLINGSMÖJLIGHETER - NÅGRA INTERVJUER

I det avslutande kapitlet har vi valt att intervjua några personer som under åren hunnit skaffa sig gedigen erfarenhet av arbete med kooperativ utveckling. För intervjuerna har Johanna Hållén, Koopi, svarat.

De intervjuade är:

Lars Hillbom, vice VD i Kooperativa förbundet

Jan de Woul, Chef för Näringspolitiska sektorn,
Lantbrukarnas Riksförbund

Elisabeth Mattsson, Kooperativ rådgivare på Kooperativ
Konsult i Göteborg

Lars Burman, Distriktchef, Folksam Västerbotten
Ordförande för KoopSam Västerbotten (LKU)

Per-Olof Jönsson, VD Kooperativa institutet

6.1 Lars Hillbom, vice VD Kooperativa förbundet:

1. Är det enligt din mening viktigt att profilera den kooperativa särarten?

Det är självklart att det är viktigt att profilera den kooperativa särarten. Jag vet inte om vi har gjort tillräckligt idag, men jag tror att vi har mycket att vinna på det. Det är mycket viktigt att inte sudda ut den kooperativa profilen.

2. Hur utvecklar din organisation verksamhet av tydlig kooperativ karaktär?

I det Strategiprogram som KFs förbundsstyrelse fattade beslut om i maj 1989, står klart och tydligt att medlemmen ska särbehandlas. Alla kunder ska alltså inte behandlas lika, medlemmen ska prioriteras. Jag tror att varenda konsumentföreningen i Sverige tänker på det sättet idag. Annorlunda var det för tio år sedan, då behandlades alla lika, oavsett om de var medlemmar eller inte (bortsett från eventuell återbäring, som naturligtvis enbart betalas ut till medlemmar).

Aktivkortet, eller medlemskortet, ska bli inträdesbiljett till Konsums alla förmåner.

Konsum är bra för alla, men bäst för medlemmar!

3. Är det enligt din mening viktigt att stödja ny Kooperation?

Ja.

4. Kan etablerad Kooperation vinna något på ett samarbete med ny Kooperation? Vad i sådant fall?

Jag tror att vi kan få nya infallsvinklar och nya idéer genom att stödja ny Kooperation.

5. Känner du till några exempel där din organisation samverkar med ny Kooperation?

Genom Serviceföreningen Vårat Dagis stödjer vi ny Kooperation, föräldrakooperativa daghem.

Idag finns det inom vissa områden i samhället stora behov där samhället har begränsade resurser, till exempel inom barn- och äldreomsorg. Ny Kooperation kan bli ett komplement till etablerad samhällelig omsorg. Det är bra att nya former av kooperativ verksamhet växer fram. Den kooperativa verksamheten ska dock inte ersätta samhällets omsorg, utan fungera som komplement. Det känns bra att Kooperationen utvecklas inom nya områden.

6. Finns det några hinder mot samverkan med ny Kooperation i din organisation?

Nej.

6.2 Jan de Woul, Sektorchef, Lantbrukarnas Riksförbund:

1. Är det enligt din mening viktigt att profilera den kooperativa särarten i din organisation?

Ja.

2. Hur utvecklar din organisation verksamhet av tydlig kooperativ karaktär?

All basverksamhet som LRF-organisationen bedriver är kooperativ.

3. Är det enligt din mening viktigt att stödja ny kooperation?

Ja, i den mening att de sprider kunskap om den kooperativa idén. Det är viktigt att göra den kooperativa idén allmänt känd i samhället och det kan vi göra genom att stödja ny kooperation.

Men det är viktigt att definiera vad som bör kallas kooperativ verksamhet i egentlig mening. Personalägda företag hör inte hit.

4. Kan etablerad kooperation vinna något på ett samarbete med ny kooperation?

Nej, men tvärtom. Etablerad kooperation har stor kunskap om till exempel kooperativ ekonomi, föreningslagen, medlems- och andra frågor som dyker upp då man startar en ekonomisk förening, och kan hjälpa nya kooperativ.

5. Känner du till några exempel där din organisation samverkar med ny kooperation?

Nej, men medlemmar i LRF, som är vana att arbeta i kooperativ form, har startat kooperativa landsbygdsdagis och andra kooperativa föreningar till exempel Farmartjänst.

I vår organisation finns KoopService som bistår ny kooperation.

6. Finns det några hinder mot samverkan med ny kooperation i din organisation?

Nej, inga formella hinder, men det finns inte så många beröringspunkter med ny Kooperation.

6.3 Elisabeth Mattsson, Kooperativ Konsult i Göteborg:

1. Är det enligt din mening viktigt för den etablerade Kooperationen att profilera sin särart?

Ja, självklart.

2. På vilket sätt tycker du att de ska profilera särarten?

Genom att marknadsföra sig som kooperativa företag. Att som Konsum Väst ombilda till aktiebolag gagnar inte Kooperationen.

3. Kan etablerad Kooperation vinna på ett samarbete med ny Kooperation?

Båda parter kan vinna på ett samarbete. Den etablerade kooperativa rörelsen kan utnyttja den kraft och inspiration som finns inom den nya Kooperationen. Idag har många anställda inom den etablerade Kooperation hoppat in i organisationen i tron att det är vilket företag som helst, och det är tråkigt.

Ny Kooperation har mycket att hämta från de etablerade kooperativa organisationerna. Det är ju mycket som fungerar bra. Det handlar hela tiden om ett givande och tagande.

4. Kan du ge några exempel på där ny och etablerad Kooperation samverkar i Göteborg?

Kooperativ Konsult, ett av landets 14 Lokala Kooperativa Utvecklingscentra, är ett sådant exempel. I Göteborg är de flesta stora kooperativa företagen dessutom inblandade i mindre projekt.

Tre år innan Kooperativ Konsult bildades startade de konsumentkooperativa företagen i Göteborg en stiftelse som fonderar pengar till nya kooperativa företag. Det är ett sätt att markera viljeinriktning, tycker jag.

5. Finns det något motstånd till samarbete mellan ny och etablerad kooperation?

Det finns en skeptisk inställning och många fördomar från båda håll. Den etablerade kooperationen tycker att de för länge sedan klarat av de problem som ny kooperation nu tar sig igenom. De tycker att det inte rör dem och tar inte ny kooperation riktigt på allvar.

Det finns nya kooperativa företag som inte vill jämföras med etablerad kooperation, eftersom de inte tycker att den etablerade kooperationen är "kooperativ".

Ett sätt att överbrygga dessa fördomar är att anordna gemensamma utbildningar osv.

Men, på det stora hela tycker jag att samverkan mellan ny och etablerad kooperation fungerar bra, i alla fall här i Göteborg.

Men det finns många föräldrakooperativ här i Göteborg som inte ser sig själva som kooperativ och har mycket lite kontakt med övrig kooperation.

6.4 Lars Burman, Distriktschef Folksam Västerbotten

1. Är det enligt din mening viktigt att profilera den kooperativa särarten i din organisation?

Det är enligt min mening mycket viktigt att profilera den kooperativa särarten, dvs medlemsnyttan, ej vinst-drivande, konsumentupplysande osv. Innebörden i de kooperativa grundsatserna kommer naturligtvis till uttryck på andra sätt idag än förr.

2. Hur utvecklar din organisation av tydlig kooperativ karaktär?

Folksam utvecklar verksamhet av tydlig kooperativ karaktär på flera områden. Hälsoinvest, som trots aktiebolagsformen har kooperativa utgångspunkter, nämligen att våra kunder (medlemmar) har stora behov av rehabilitering.

Medikoop tillsammans med HSB.

3. Är det enligt din mening viktigt att stödja ny Kooperation?

Ja! Vi bör stödja ny Kooperation av flera skäl.

4. Kan etablerad Kooperation vinna något på ett samarbete med ny Kooperation? Vad i sådant fall?

Ja,

- vi blir fler kooperatörer
- vårt kärnrevir blir större
- genom vårt stöd blir riskerna för kooperativa misslyckanden mindre

- den kooperativa sektorn växer framför allt på områden som offentliga sektorn varit verksam i. Där passar ej privata vinstintressen in.
- vår marknad växer

5. Känner du till några exempel där din organisation samverkar med ny kooperation?

Ett exempel på samverkan med ny kooperation är "Dagis-försäkringen".

6. Finns det några hinder mot samverkan med ny kooperation i din organisation?

Nej! Något sådant har jag inte känt. Ett hinder är dock den allmänna okunskapen om de kooperativa idéerna och dess fina värden.

6.5 Per-Olof Jönsson, VD Kooperativa institutet:

1. Är det enligt din mening viktigt att profilera den kooperativa särarten inom den etablerade kooperationen?

Ja, de kooperativa organisationerna är för närvarande mycket måna om att "återvända" till eller utveckla medlemskapet. Framtiden ter sig mycket optimistisk ur kooperativ synpunkt.

2. Hur kan de kooperativa organisationerna utveckla verksamhet av tydlig kooperativ karaktär?

Genom att knyta verksamhet och vision (affärsidé) nära medlemskapet och de kooperativa grundvärdena, genom att förena affärsverksamhet och kooperativ idé!

3. Är det enligt din mening viktigt för etablerad kooperation att stödja ny kooperation?

Ja, mycket viktigt. Vi har gemensamma värderingar, lagstiftning och problem. Sektorn är sammantaget liten och sårbar (utsatt för konkurrens, avreglering, internationalisering, nya värderingar etc). Tillsammans blir vi starkare.

4. Kan etablerad kooperation vinna något på ett samarbete med ny kooperation? Vad i sådant fall?

Ja. Nya impulser som positivt påverkar idé och utveckling. Det skapas ju till och med nykooperation inom gammal kooperation.

5. Finns det några hinder mot samverkan med ny kooperation inom etablerad kooperation?

All nykooperation är inte kooperation i genuin mening. Gammal kooperation måste vara obeservant så att man inte simmar in i samarbete med "halv"-kooperativ eller "kvasi-kooperativ".

Samarbetet måste också grundas på strategiska eller affärsmässiga (medlemsmässiga) bedömningar, precis som man i övrigt väljer samarbetspartners.

REDOVISNING AV SVAR PÅ ENKÄT ANGÅENDE LKU-INTÄKTER

I denna bilaga redovisas svaren på en enkät angående intäkter till de lokala kooperativa utvecklingsorganen (LKU). Enkäten sändes ut 90-12-04, och återfinnes (inklusive följebrev) sist i bilagan.

Av totalt 14 LKU har 13 svarat skriftligt på enkäten. Det fjor-tonde har per telefon meddelat att man under 1990 ej erhållit något stöd alls.

Bilagan inleds med en sammanställning över de totala intäkterna för LKU-verksamheten, såsom de kommer till uttryck i enkätsvaren.

SAMMANSTÄLLNING

Stöd i Orga- kr nisation	Medlemsavgifter Grundstöd Basstöd	Uppdragsstöd (projekt- orienterat)	Försäljning Konsult- tjänster
Konsum	215.200	182.500	
Folksam	191.700	98.500	
OK	128.100	51.300	
HSB	214.400	78.300	32.000
Riksbyggen	201.100	72.800	55.000
Konsument- kooperation ospec	35.000	10.000	
Fonus	8.000	23.400	

Lantbruks- kooperation ospec/övrigt	25.000	195.000	
Förenings- banken	144.000	115.500	9.000
Staten: Koop.rådet Övriga	2.558.000		1.500
Kommun Landsting Länsstyrelse	1.325.000	2.078.000	515.000
Övriga	103.100	629.000	1.025.000

SUMMA:	5.182.700	3.581.800	1.641.500
--------	-----------	-----------	-----------

TOTALT:			<u>10.406.000</u>
---------	--	--	-------------------

KOOPERATIVA INSTITUTET

Stockholm 90-12-04

UU-avdelningen

Samtliga

L K U -

föreståndare

Hej!

Koopi arbetar just nu med en särskild studie kring samverkan mellan etablerad och ny Kooperation åt Nykoop-företags-utredningen vid Civildepartementet. Givetvis utgör de lokala kooperativa utvecklingsgrupperna ett mycket betydelsefullt inslag i detta samarbete.

Som ett led i studien har utredningen önskat få en aktuell bild av det ekonomiska stödet från etablerad Kooperation till LKU- verksamheten. Vi har därför gjort bifogade enkät, och kommer senare att sammanställa svaren utifrån varje enskilt företag. Observera att uppgifterna avser 1990.

Enkäten är uppdelad i tre kategorier. Den första kategorin avser medlemsavgifter eller grundstöd/basstöd som ej är förknippade med några särskilda krav. Den andra kategorin avser uppdragsstöd som är förknippat med en viss typ av insatser (t.ex. skolkontakter) och där flera

intressenter (t.ex. hela styrelsen) är beställare. Den tredje kategorin avser ren försäljning av konsulttjänster, där det vanligen endast finns en beställare.

Om ni redan nu känner till om engagemanget kommer att bli större eller mindre under 1991 vill vi att ni anger detta i en med-följande kommentar.

Nykoop-företagsutredningen behöver uppgifterna i en rapport som vi ska presentera veckan före jul. För att klara sammanställning och viss bearbetning behöver vi Ditt svar senast tisdag 11/12. Jag beklagar brådskan, men hoppas denna tidsgräns trots allt skall vara möjligt för alla LKU:n att klara.

Med tack på förhand!

Lars Bryntesson

Utredningschef

Bilaga 2

REDOVISNING AV SVAR PÅ ENKÄT ANGÅENDE ATTITYDER TILL SAMVERKAN MELLAN ETABLERAD KOOPERATION OCH NY KOOPERATION

I denna bilaga redovisas svaren på en enkät angående attityder till samverkan mellan etablerad Kooperation och nya kooperativ.

Attityderna har mätts genom att de svarande fått ta ställning till ett antal påståenden, och ange sin uppfattning på en skala 1-7, där 4 anger att man ställer sig neutral till påståendet.

Enkäten sändes ut 90-12-05 till 122 ledamöter i styrelserna för de lokala kooperativa utvecklingsorganen (LKU). Av dessa har 72 ledamöter svarat, vilket innebär en svarsfrekvens på knappt 60 %.

Enkäten (inklusive följebrev) återfinns sist i bilagan.

Redovisningen av enkäten är anonym, och svaren redovisas därför i de fem kategorier som representeras i LKU-styrelserna. Dessa kategorier utgörs av:

o	Konsumentkooperation (Konsum, OK,	totalt
32 svar	HSB, Folksam, Riksbyggen, Fonus)	
o	Lantbrukskooperation	totalt 9
svar	(LRF, Föreningsbanken)	
o	Ny Kooperation	totalt 6
svar		
o	Kommun/Landsting/Länsstyrelse	totalt 7
svar.		

o Övriga totalt
18 svar

I den sistnämnda gruppen återfinns representanter hemmahörande i övrigt näringsliv, studieförbund, politiska partier, fackliga organisationer och övriga folkrörelser samt universitet.

1 a) Det är bra för de nya kooperativen att förknippas med den etablerade kooperationen

Neutral Instämmer
Instämmer
helt inte
alls

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

medel-

värde

kk 9 12 2 - 6 2 1 =
2,75

lk 1 1 3 2 1 1 - =
3,44

nk 1 1 1 - 3 - - =
3,50

k/l 1 - 1 2 2 - 1 =
4,14

ö	2	3	5	3	1	4	-	=
3,56								

Totalt	14	17	12	7	13	7	2	=
3,24								

kk = konsumentkooperation	3	2
svarande		

lk = lantbrukskooperation	9
svarande	

nk = ny kooperation	6
svarande	

k/l = kommun/landstings/länsstyrelse	7
svarande	

ö = övriga	1	8
svarande		

Totalt
svarande

7 2

1 b) Det är bra för den etablerade kooperationen att förknippas med de nya kooperativen

		Instämmer						
Neutral		Instämmer						
		helt						inte
alls								
		1-----	2-----	3-----	4-----	5-----	6-----	7
medel-								
								värde

kk	13	9	4	3	2	-	1	=
2,25								

lk	-	3	3	2	1	-	-	=
3,11								

nk	-	3	3	-	-	-	-	=
2,50								

k/l	2	4	1	-	-	-	-	=
1,86								

ö	3	5	4	5	-	1	-	=
2,83								

Totalt	18	24	15	10	3	1	1	=
2,49								

Förklaringar

kk = konsumentkooperation svarande	3	2
---------------------------------------	---	---

lk = lantbrukskooperation svarande	9	
---------------------------------------	---	--

nk = ny kooperation svarande	6	
---------------------------------	---	--

k/l = kommun/landstings/länsstyrelse svarande	7	
--	---	--

ö = övriga svarande	1	8
------------------------	---	---

Totalt svarande	7	2
--------------------	---	---

2 a) Etablerad kooperation kan lära sig mycket av de nya kooperativen

Instämmer

Neutral

Instämmer

	helt						inte	
alls								
	1-----	2-----	3-----	4-----	5-----	6-----	7-----	
medel-							värde	
kk 3,09	6	5	9	7	3	1	1	=
lk 3,56	1	1	2	3	1	1	-	=
nk 2,67	1	1	3	1	-	-	-	=
k/l 1,86	3	3	-	1	-	-	-	=
ö 3,22	4	4	3	2	1	4	-	=
Totalt 3,03	15	14	17	14	5	6	1	=

Förklaringar

kk = konsumentkooperation
svarande

3 2

lk = lantbrukskooperation	9	
svarande		
nk = ny kooperation	6	
svarande		
k/l = kommun/landstings/länsstyrelse	7	
svarande		
ö = övriga	1	8
svarande		
Totalt	7	2
svarande		

2 b) De nya kooperativen kan lära sig mycket av etablerad kooperation

	Instämmer							
Neutral	Instämmer							
	helt							inte
alls								
	1-----	2-----	3-----	4-----	5-----	6-----	7-----	
medel-								värde
kk	13	7	7	1	2	2	-	=
2,31								
lk	4	1	4	-	-	-	-	=
2,00								

nk	-	3	3	-	-	-	-	=
2,50								

k/l	-	1	2	1	2	1	-	=
4,00								

ö	4	7	2	1	1	3	-	=
2,83								

Totalt	21	19	18	3	5	6	-	=
2,58								

Förklaringar

kk = konsumentkooperation	3	2
svarande		

lk = lantbrukskooperation	9
svarande	

nk = ny kooperation	6
svarande	

k/l = kommun/landstings/länsstyrelse	7
svarande	

ö = övriga	1	8
svarande		

Totalt	7	2
svarande		

3) För att utvecklas behöver de nya kooperativen
stöd från den etablerade Kooperationen

	Instämmer						
Neutral	Instämmer						inte
alls	helt						
	1-----	2-----	3-----	4-----	5-----	6-----	7
medel-	värde						
kk	12	9	2	3	4	-	2 =
2,56							
lk	3	2	4	-	-	-	- =
2,11							
nk	2	3	1	-	-	-	- =
1,83							
k/l	-	1	6	-	-	-	- =
2,86							
ö	3	8	2	1	2	2	- =
2,83							
Totalt	20	23	15	4	6	2	2 =
2,54							

kk = konsumentkooperation	3	2
svarande		
lk = lantbrukskooperation	9	
svarande		
nk = ny kooperation	6	
svarande		
k/l = kommun/landstings/länsstyrelse	7	
svarande		
ö = övriga	1	8
svarande		
Totalt	7	2
svarande		

4) Etablerad kooperation bör medverka i LKU:n för att:

(Markera en eller flera överensstämmande påståenden)

a) Markera värdegemenskapen med de nya kooperativen

b) Kunna ge egna uppdrag till LKU:t

c) Hämta intryck och erfarenheter från de nya kooperativen

d) Utveckla affärsmässigt samarbete med de nya kooperativen

e) Inte alls

e	a	b	c	d	
kk (0%)	27 (84%)	17 (53%)	22 (69%)	22 (69%)	-
lk - (0%)	7 (78%)	7 (78%)	4 (44%)	6 (67%)	
nk (0%)	5 (83%)	3 (50%)	6 (100%)	3 (50%)	-
k/l (0%)	6 (86%)	3 (43%)	6 (86%)	5 (71%)	-
ö (0%)	14 (78%)	13 (72%)	11 (61%)	9 (50%)	-
Summa (0%)	59 (82%)	43 (60%)	49 (68%)	45 (63%)	0

Förklaringar

kk = konsumentkooperation
svarande 3 2

lk = lantbrukskooperation
svarande 9

nk = ny kooperation
svarande 6

k/l = kommun/landstings/länsstyrelse	7	
svarande		
ö = övriga	1	8
svarande		
Totalt	7	2
svarande		

5) Nya kooperativ bör samverka med etablerad kooperation för att:

(Markera ett eller flera överensstämmande påståenden)

- a) Markera värdegemenskapen med etablerad kooperation
- b) Erhålla ekonomiskt stöd från etablerad kooperation
- c) Lära av erfarenheter och kunskap inom etablerad kooperation
- d) Utveckla affärsmässigt samarbete med etablerad kooperation
- e) Inte alls

	a	b	c	d	
e					
kk	22 (69%)	11 (34%)	29 (91%)	23 (72%)	-
(0%)					
lk	3 (33%)	4 (44%)	8 (89%)	6 (67%)	-
(0%)					

nk (0%)	4 (67%)	3 (50%)	6 (100%)	3 (50%)	-
k/l (0%)	5 (71%)	3 (43%)	5 (71%)	7 (100%)	-
ö (0%)	10 (56%)	11 (61%)	14 (78%)	10 (56%)	-
Summa (0%)	44 (61%)	32 (44%)	62 (86%)	49 (68%)	0

Förklaringar

kk = konsumentkooperation svarande	3	2
lk = lantbrukskooperation svarande	9	
nk = ny kooperation svarande	6	
k/l = kommun/landstings/länsstyrelse svarande	7	
ö = övriga svarande	1	8
Totalt svarande	7	2

KOOPERATIVA INSTITUTET
Stockholm 901205
UU-avdelningen

Samtliga

LKU-

styrelseledamöter

Hej!

Jag skriver till dig i din egenskap av styrelseledamot i det lokala kooperativa utvecklingscentrat (LKU) i din kommun/region.

På Kooperativa institutet arbetar vi just nu med en särskild studie kring samverkan mellan etablerad och ny Kooperation.

Detta arbete sker på uppdrag av Nykoop-företagsutredningen vid Civildepartementet.

Som ett led i studien har utredningen önskat få en bild av

olika representanters attityder till samverkan mellan etablerad Kooperation och nya kooperativ. Vi har därför utformat bifogade enkät som vi hoppas att du har möj-

lighet att besvara och sända tillbaka så snart som möjligt.

För att kunna göra jämförelser mellan representanter från olika typer av organisationer vill vi gärna att du anger vem du är och vilken grupp du representerar i LKU-styrelsen. Svaren kommer att sammanställas på Koopi, och inte i något sammanhang redovisas individuellt. Därmed kan vi garantera din anonymitet.

Nykoop-företagsutredningen behöver vår bearbetade sammanställning i en rapport som ska presenteras tisdagen 18:e december. Därmed behöver vi ditt svar snarast, och senast onsdag 12/12. Svaret kan sändas i bifogade, fränkerade svarskuvert alternativt sändas per telefax 08-42 81 06.

Har ni några frågor kan jag nås på telefon 08-743 39 54.

Med tack på förhand!

Lars Bryntesson
Utredningschef

Bilaga 3

ADRESSER

Kooperativa institutet

Box 152 00

104 54 Stockholm

Tel: 08-743 39 51

KoopService

Box 5844

102 48 Stockholm

Tel: 08-782 34 72

Serviceföreningen Vårat Dagis

Box 152 00

104 65 Stockholm

Tel: 08-743 39 98

KFO

Box 202 03

104 60 Stockholm

Tel: 08-44 98 20

Kooperativa organisationer

Kooperativa Förbundet

Box 152 00

104 65 Stockholm

Tel: 08-743 10 00

Folksam

Box 201 64

Tel: 08-772 80 00

Fonus

Box 152 00

104 65 Stockholm

Tel: 08-702 39 00

HSB

Box 8310

104 20 Stockholm

Tel: 08-785 30 00

OKP

Warfingesvägen 25

112 91 Stockholm

Tel: 08- 737 10 00

Riksbyggen

116 81 Stockholm

Tel: 08-772 10 00

LRF

105 33 Stockholm

Tel: 08-787 50 00

Föreningsbankernas Bank

Box 5844

102 48 Stockholm

Tel: 08-782 30 00

Bilaga 4

LOKALA KOOPERATIVA UTVECKLINGSCENTRA (LKU)

Kooperativt Utvecklingscentrum

Box 225

371 24 Landskrona

Tel: 0455-194 98

Kooperativt Utvecklingscentrum

i Skåne

213 01 Malmö

Tel: 040-22 05 10

Kooperativ Konsult

Masthuggsliden 8

413 18 Göteborg

Tel: 031-14 09 80

Alingsås Kooperativa

Utvecklingsgrupp

c/o HSB Alingsås

Box 166

441 24 Alingsås

Tel: 0322-180 50

KRC - Kooperativt

Resurscentrum
Källtorps industriområde
461 29 Trollhättan

Tel: 0520-290 95

Värmlandskooperativen
Herrgårdsgatan 6
652 24 Karlstad
Tel: 054-18 37 40

Örebro läns Kooperativa
Utvecklingscentrum
c/o CESAM
Box 300 80
701 55 Örebro
Tel: 019-21 44 19

KUBEN i Södertälje
Dalgatan 35
151 34 Södertälje
Tel: 0755-385 65

KOOPUS Kooputveckling

Södertörn

Box 107

136 22 Haninge

Tel: 08-745 21 80

Kooperativt IdéCentrum - KIC

Tegelbruksvägen 2

126 32 Hägersten

Tel: 08-19 86 86

Kooperativ Utveckling i

Dalarna

Box 149

781 22 Borlänge

Tel: 0243-836 55

Kooperativ Utveckling i

Jämtland

Ösavägen 14

830 43 Ås

Tel: 063-305 33

Koopsam i Västerbotten

c/o Folksam

Box 3

901 02 Umeå

Tel: 090-15 44 88

KOOPSAM - Kooperativ Utveckling

Noliagatan 1

941 31 Piteå

Tel: 0911-933 25

KUNGL. BIBL.

1991-04-11

STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1991

Kronologisk förteckning

1. Flykting- och immigrationspolitiken. A.
2. Finansiell tillsyn. Fi.
3. Statens roll vid främjande av export. UD.
4. Miljölagstiftningen i framtiden. M.
5. Miljölagstiftningen i framtiden. Bilagedel. Sekretariatets kartläggning och analys. M.
6. Utvärdering av SBU. Statens Beredning för Utvärdering av medicinsk metodik. S.
7. Sportslig och ekonomisk utveckling inom trav- och galoppsporten. Fi.
8. Beskattnings av kraftföretag. Fi.
9. Lokala sjukförsäkringsregister. S.
10. Affärstiderna. C.
11. Affärstiderna. Bilagedel. C.
12. Ungdomarna och makten. C.
13. Spelreglerna på arbetsmarknaden. A.
14. Den regionala bil- och körkortadministrationen. K.
15. Informationens roll som handlingsunderlag - styrning och ekonomi. S.
16. Gemensamma regler - lagstiftning, klassifikationer och informationsteknologi. S.
17. Forskning och utveckling - epidemiologi, kvalitets- säkring och Spris utvecklingsprojekt. S.
18. Informationsstruktur för hälso- och sjukvården - en utvecklingsprocess. S.
19. Storstadens trafiksystem. Överenskomelser om trafik och miljö i Stockholms- Göteborgs- och Malmöregionerna. K.
20. Kapitalkostnader inom försvaret. Nya former för finansiell styrning. Fö.
21. Personregistrering inom arbetslivs-, forsknings- och massmedieområdet, m.m. Ju.
22. Översyn av lagstiftningen om träfiberråvara. I.
23. Ett nytt BFR - Byggforskningen på 90-talet. Bo.
24. Visst går det an! Del 1, 2 och 3. C.

Statens offentliga utredningar 1991

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Personregistrering inom arbetslivs-, forsknings- och massmedieområdet, m.m. [21]

Utrikesdepartementet

Statens roll vid främjande av export. [3]

Försvarsdepartementet

Kapitalkostnader inom försvaret. Nya former för finansiell styrning. [20]

Socialdepartementet

Utvärdering av SBU. Statens Beredning för Utvärdering av medicinsk metodik. [6]

Lokala sjukförsäkringsregister [9]

Informationens roll som handlingsunderlag - styrning och ekonomi. [15].

Gemensamma regler - lagstiftning, klassifikationer och informationsteknologi. [16].

Forskning och utveckling - epidemiologi, kvalitetssäkring och Spris utvecklingsprojekt. [17].

Informationsstruktur för hälso- och sjukvården - en utvecklingsprocess. [18].

Kommunikationsdepartementet

Den regionala bil- och körkortadministrationen. [14]

Storstadens trafiksystem. Överenskommelser om trafik och miljö i Stockholms- Göteborgs- och Malmöregionerna. [19]

Finansdepartementet

Finansiell tillsyn. [2]

Sportslig och ekonomisk utveckling inom trav- och galoppporten. [7]

Beskattningskraftföretag. [8]

Arbetsmarknadsdepartementet

Flykting- och immigrationspolitiken. [1]

Spelreglerna på arbetsmarknaden. [13]

Bostadsdepartementet

Ett nytt BFR - Byggforskningen på 90-talet. [23]

Industridepartementet

Översyn av lagstiftningen om träfiberråvara. [22]

Civildepartementet

Affärstiderna. [10]

Affärstiderna. Bilagedel. [11]

Ungdomarna och makten. [12]

Visst går det an! Del 1, 2 och 3. [24]

Miljödepartementet

Miljölagstiftningen i framtiden. [4]

Miljölagstiftningen i framtiden. Bilagedel.

Sekretariatets kartläggning och analys. [5]